

TÜRK İSTİKLÂL MÜCAHEDESİ KONFERANSLARI

CEVDET KERİM İNCEDAYI

Yayına hazırlayan : HÜSAMETTİN ÜNSAL

Cevdet Kerim İncedayı tarafından 1927 yılında Ankara Türkocağı'nda, İstanbul Üniversitesi'nde ve Ankara Öğretmenler Kursu'nda dizi konferanslar halinde verildikten sonra yine aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı tarafından "Türk İstiklâl Mücahedeşi Konferansları" adıyla kitap haline getirilen İstiklâl Harbi konferansları, hitabet değeri yanında Millî Mücadele Tarihimizle ilgili ilk araştırmaları da oluşturmaktadır.

Bu yazı dizisi içinde, geçen sayımızda üçüncü ve dördüncü konferansları sunmuştuk. Bu sayımızda da beşinci ve son konferansı—metin diline dokunmaksızın—sunuyoruz.

BEŞİNCİ KONFERANS

İstiklâl harbine ait bu son konferansta İstiklâl mücahedemizi şerefle, şan ile kapayan ve istiklâl-i millimizi katiyetle temin eden ilk ve son taarruzumuzu arz edeceğim.

Muhterem efendiler ; Bundan beş hafta evvel ilk konferansta size memleketin ve milletin maruz kaldığı elim ve feci akibetini arz ederken beş hafta sonra bugün, Türk'ün bütün bir cihan-ı husumeti devirip ezerek ihkak-ı hak ettiği hadiseyi arz etmek gurur ve şerefiyle mübâhî bulunmaktayım.

Felâketler karşısında millî imanın doğurduğu Mustafa Kemal, tehlikeler önünde Mustafa Kemal'in yarattığı millî heyecan ve kudret birbirine karışarak, filhakika beş hafta, beş gün hatta beş saat diyecek kadar kısa bir zamanda ölümden hayat, fenadan beka, ademden vücut yaratmıştır. İşte velhâsıl badelmevt sırrının ahkâmı da bundan ibarettir.

1 — 1922 Ağustos Taarruz Harekâtı Nasıl Hazırlandı?

Yunanlılar 1921 senesi Ağustosunda Sakarya Meydan Muharebesi'nde mağlup edildikten sonra süvari ve piyadeden mürekkep takip kollarımızın tazyiki karşısında Eskişehir - Afyon hattına kadar ricate mecbur

edilmiş ve Ekim 1921 zarfında Sakarya Nehri'nin şimal kolundan itibaren Çalcabaşı - Alpaköy - Seyitgazi - Afyon - Karahisar hatt-ı umumisinde tevakuf etmiş ve Afyon'dan garb-ı cenubiye doğru Menderes boyunca da ikinci derecedeki kuvvetleriyle uzanmıştı. Ordumuz da bu düşman cephesi karşısına gelmiş ve vaziyet almıştı.

Bu mağlubiyetin sarsıntısıyla uzun zaman dinlenmeye ikmal ve takviyeye muhtaç olan Yunan ordusundan 1922 senesi ilkbaharına kadar yeni bir teşebbüs beklenemezdi. Binaenaleyh ordumuzun tertibat ve ihzaratında geniş bir saha-i emniyet ve serbesti vardı.

Sakarya Muharebesi, Yunanlıların Anadolu'da azami kuvvet ve gayretle yaptıkları son taarruz tecrübesi idi. Uğradıkları elim akıbet onlardan bu tecrübeyi tekrar etmek cüret ve kudretini iyice selb etmişti. Onlar bu darbenin tesirinden kurtuluncaya kadar ordumuza ihzaratını ikmal fırsat ve imkânını vermişti. Binâberin Sakarya Muharebesi, Yunanlıların tedafüi vaziyete geçmeleri ve bizim büyük taarruz hazırlıklarına ibtidarımız dolayısıyla İstiklâl Harbi'nin dönüm noktasıdır. İşte daha bu tarihten başlayan ve Ağustos 1922'de kemale eren hazırlığımız aynı zamanda muhtelif vecheden ve fevkalbeşer bir azim ile muntazam bir plan dahilinde ilerlemiştir.

Başkumandanlığın gayesi, düşmanı sadece geriye atacak bir hareket değil, senelerdenberi garbî Anadolu'yu harabe haline getiren, asırlardanberi mesut ve mağrur yaşayan, Türk yuvalarını matemhaneye çeviren Yunan ordusunu milletin bu güne kadar sarf ettiği fedakârlığın mahsulu olan ordusu ile bir hamlede ve tuttuğu hat ile Akdeniz arasında mahvetmek ve bilkuvve hakkımızı istihsal eylemek olduğundan çok tehlikeli olmasına rağmen her türlü tedabir alınarak hasmı en hassas noktasından vurmak kararı verildi. Memleketin çektiği ızırâbâtı her gün biraz daha tahfif etmek ve düşmanları mütemadi bir tazyik altında bulundurmak isteyen hükûmetimiz, Sakarya'dan sonra 1921 senesi kış zarfında Afyon garbından Sandıklı - Uşak istikamet-i umumiyesinde bir taarruz tevcih ederek Afyon düğümünü çözmek ve düşmanı biri İzmir istikametinde diğeri şimalde Bursa istikametine doğru olmak üzere daha o zaman iki gruba ayırmak ve bu kışı daha fena şerait altında geçirtmek için ihzarat yapılmasını emretmişti. Fakat tetkikat sahasında görüldü ki bu tedbir nakis olacaktı. Ordumuzun o esnada vaziyeti dolayısıyla kati bir netice vermeyecek olan bu hareket istihsalat-ı askeriyemizin mühim bir kısmını belki istihlak edecek ve büyük hücumlarımızın zamanını tehir edebilecektir.

Onun için hareketin o zaman icrasından sarf-ı nazar edilerek daha esaslı ihzarata germi verildi. Bu ihzarat suret-i umumiyede şunlardır :

Teşkilât : Vaziyet-i siyasiye ve askeriyenin müsaadesinden istifade edilmesi mümkün olan bütün kuvvetler bu cepheye getirilerek 19 piyade, 5 süvari fırkası ve bazı müstakil alay ve taburlardan teşkilat vücade getirildi ve bunlardan ceman beş piyade kolordusundan mürekkep iki ordu üç fırkalı bir süvari kolordusu, iki müstakil süvari fırkası ve bir Kocaeli grubu teşkil edilerek cümlesi Garp Cephesi kumandanı İsmet Paşa Hazretlerinin emirlerine tevdi kılınmıştı. Ordulardan birinin kumandanı Yakup Şevki Paşa idi. Diğer ordu kumandanı Ali İhsan Paşa'nın vazifesine hitam verildiğinden yerine, taarruzdan biraz evvel açıkta bulunan sabık merkez ordusu kumandanı Nurettin Paşa tayin edilmişti. Süvari kolordusu kumandanı da Fahrettin Paşa idi.

İkmal : Zabıt, ordunun ruhudur. Bu muharebe için küçük rütbeli zabitanaya çok ihtiyaç vardı. Hassaten girişilecek son taarruz için bu hususun ehemmiyetle nazar-ı itibara alınması icap ediyordu. İstanbul'dan peyder pey celp edilen ve Ankara talimhahnının birkaç devrede yetiştirdiği zabitanaya bu ihtiyacı kısmen temin etmişti. Memleketin her tarafında Harb-i Umumi'den henüz çıkmış tecrübe ve malumat-ı askeriyeleri zinde birçok ihtiyat zabiti arkadaşlarımız vardı. Bunları davet ettik. Gerilerde ve diğer cephelerde ancak zaruri hidemat için zabıt bırakılarak mütebakisini kâmilen bu cepheye gönderdik. Bu suretle zabıt ihtiyacı ikmal edildi.

Efrat: Cephede iaşe ve sıhî hususat çok iyi tanzim edilerek mevcut-u hazırım muhafazına son derece çalışıldığı gibi o zamana kadar tecil olunan efrat yeniden 15, 16, 17 tevellütlüler süratle silah altına alındılar. Dahilde jandarmaya kuvvet-üz-zahr olarak kullanılan kıtaat ve sahil tarassud müfrezeleri ve devair ve müessesadaki efradın kısm-ı azâmı keza Garp Cephesi'ne sevk olundu. O derecedeki Erkân-ı Harbiye-i Umumiye ve Müdafaa-i Milliye'nin muhafız kıtaatından bile istifade edildi. Bu suretle efrat meselesi de hal edilmiş oldu.

Esliha ve cephe: Bu taarruz netice-i katiyyeyi istihsal maksadıyla yapılacağından büyük ve müteaddit meydan muharebeleri vermek ihtimali düşünülerek hazırlık çok vasî tutuluyordu. Yalnız esliha ve cephe vesaire gibi menâbi'i dahil-i vatanda mefkut olan hususatta âzami müşkülât çekiliyordu. Bu ihtiyacat Teşkilat-ı Mahsusamız sayesinde kısmen İstanbul'dan celp ediliyor ve kısmen Rus ve Fransızlardan mübayaa olunuyordu. Kısmen de dahilden ve diğer cephelerimizden iktisat edilerek temin

olunuyordu. Ancak hariçteki mesai çok bati cereyan ediyor ve az netice veriyordu. Çünkü dost görünenler müşkülât çıkarmakta ve işi tehir ve ta'vîk eylemekte kendilerince menfaat gözetiyorlardı. Bunun için daha ziyade dahilde çalışmak zarureti vardı. Diğer hususatta olduğu gibi bunda da memleketin menatik-ı sairesinden azami miktarda tasarruf yapılarak adeta on kasatura şuradan, beş tüfek buradan şeklinde bir sene zarfında yorucu ve çok müşkül mesai ile bu da matlup dereceye varmıştı.

En çok noksan kalan makineli tüfek idi. O tarihte düşmanın 3200 hafif ve bini mütecaviz ağır makineli tüfeğine mukabil bizim beşyüz kadar ağır, yediyüz kadar hafif makineli tüfeğimiz vardı. Son zamanlarda hariçten 1500 hafif tüfek ele geçirdik ve dahilden de tedarik ederek bu farkı mehmâemken azalttık.

Vesait-i muhabere: Ordunun vesait-i muhaberesi telefon, telgraf ve telsiz telgraf idi. Bunlardan başka atlı muharebe kıtaları flama vesaire gibi tali vesait de vardı. Alaydan itibaren yukarıya doğru her kıtanın kadrosu mucibince muhabere vesaiti ikmal edilmişti. Her kolordu, ordu, Garp cephesi ve Başkumandanlık karargahına birer telsiz telgraf verildi. Hatta bazı mühim ve müstakil firkalara bile.

Tayyare: Tayyaremiz bol olmamakla beraber ihtiyacımıza kâfi idi. Hatır-ı âlilerindedir ki Sakarya Muharebesi'nde ancak iki çürük tayyaremiz bulunduğunu ve bunların her gün yamatarak tamir edilerek uçurulduğunu arz etmiştim. Halbuki son taarruzun arifesinde onbeşe yakın tayyareye malik bulunuyorduk.

Sıhhiye umuru: Bidayette malzeme-i sıhhiye noksanı mühimdi. Ordu tekemmüle doğru yürüdükçe bu ihtiyaç da zail oldu. İstanbul'dan iltihak eden muvazzaf ve Anadolu'dan celp olunan mükellef etibba ile doktor ihtiyacı kısmen temin edilmişti. Bölüklerden itibaren kıtaatın sıhhiye teşkilatı tanzim olunduğu gibi kolorduların vaziyet ve ihtiyacına göre seyyar hastaneler ve lüzum görülen mahallerde menzil hastaneleri vücade getirildi. Ordu da açılan kurslarda sıhhiye efradının malumatı tezyit olundu. Bütün mensubin-i sıhhiyenin gayret ve ihtimamı sayesinde sıhhiye teşkilatı çok iyi bir tarzda vücut bulmuştur.

Hilâl-i Ahmer de sıhhiye ve nakliye otomobil kolları teşkil ederek ve bir çok edviye ve sâir malzeme-i sıhhiye temin eyleyerek azamî yardımı göstermiştir. Garp ordularımızın umur-u sıhhiyesini, büyük yoksuzluklara rağmen, teşkil ve tanzime muvaffak olarak, vücade gelen bu teşkilatı

nefsülemre en uygun surette sevk ve idare eden tabip Miralay Kemal, Miralay Ahmet Hulusi Beylerle Süleyman Emin Paşa'yı burada bilhassa zikreyerim. İstiklâl Harbi'ne takaddüm eden harplerdeki umur-u sıhhiyeye çok faik bir tarzda sevk-i mecruhin yapılmış vakıfane ve azimkârane mücadeleler sayesinde ordu ve menatik-ı harbiyedeki halk emraz-ı sariyeden masun kılınmıştır. Bu mücadele o kadar ileri getirilmiştir ki bazen fedakâr doktorlarımız tarafeynin ileri hatları arasındaki köylere kadar gönderilerek oralarda da halkın tathirat-ı fenniyesi ve aşıları yaptırılmıştır.

Vesait-i nakliye: Ordunun yegane vesaiti Harb-i Umumi'den kalmış müstamel ve cüzi miktardaki otomobil istisna edilirse at ve kağı arabalarıyla merkez ve deve kollarından ibaretti. Büyük bir ordunun yevmî ihtiyacı ve ikmal işleri düşünülürse, o zamanki vaziyete göre memleketin tekml menabiine müracaat edildiği halde bile miktarı onbinleri geçen bu vesaitle ordu, ancak son menzil noktasından iki gün ileriye gidebilirdi. Son zamanlarda Mersin tarihiyle beheri 1,5 tonluk 150 berriye otomobili temin ettik. Elimizde de biraz vardı, bu yüzümüzü güldürdü. Bundan başka şu tedabir de alındı, plânımızda düşmanı daha ziyade İzmir istikâmetine atarak bu yol üzerinde boğmak istiyorduk. Vakıa düşman Sakarya'dan çekilirken yaptığı gibi Afyon - İzmir hattını da parça parça edebilirdi. Buna mukabil Akşehir - Eğridir gölü istibatı yapıldı. Eğridir'de yevmiye 400 ton nakledebilecek vesait-i bahriye ihzar edildi ve Eğridir - Denizli tren hattının kabiliyeti 400 tona çıkarılarak tedabir alındı. Binaenaleyh ordu bu tertibatta yandan iase edilebilecekti.

Talim ve Terbiye: Birkaç mıntıka istisna edilirse tekml cephe mevzi harbinde olduğu gibi sıkı bir muharebe teması yoktu. Ekser noktada tarafeyn mevzileri yekdiğerinden 1-2 kilometre kadar, bazı aksamda daha ziyade uzaktı. Bu sayede cepheye kâfi emniyet kıtaatı bırakarak bütün orduyu geride toplayıp talim ve terbiye ediyorduk. Bu bir sene zarfında basitten mürekkebe doğru hummalı bir surette çalışılmış ve en son zamanlarda artık fırka kolordu manevraları ve gece tatbikatları yapılarak ve konferanslarla açılan kurslarla ordunun ameli ve ilmi malumatı tezyit edilmiş, taarruz kudret ve kabiliyeti şayan-ı em ü itimat hale getirilmiştir.

Aynı zamanda gerilerde piyade, topçu, süvari ve makineli tüfek depo kıtaları teşkil edilerek buralarda acemi efrat yetiştirilmiştir.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'nin neşriyat şubesi vasıtasıyla bir çok nafi asar ve talimnameler tab ve teksir ettirilerek ve Yunanlıların usul-u muharebesine dair edinilen tecarib ve bunlara karşı usul-u muharebe hakkında hulasalar neşrettirilerek orduya dağıtılıyordu.

İstihbarat teşkilatı: Bir ordunun ihzarında en mühim esas düşmanın kuvvet ve tertibatını maksat ve niyetini bilmek ordumuz hakkında elde edeceği malumatın yanlış olmasını temin etmektir. Buna çok ehemmiyet verildi. O zaman Erkan-ı Harp Binbaşısı olan Şükrü Âli Bey'in tanzim ettiği bu teşkilat çok iyi neticeler vermiştir.

Ve diyebilirim ki ordumuz ilk defa olarak ilmi ve yüksek bir şekilde istihbarat vazifesini işletebilmiştir. Bu sayede düşman ordusunun her günkü vaziyeti hatta karar ve düşüncelerini takip edebiliyorduk. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye elinde bir tarafta kendi ordumuzun, diğer tarafta düşman ordusunun vaziyet, kuvvet ve nizam-ı harbini gösteren kıyaslı ve müteakabil cetveller üzerinde çalışıyordu.

Bu hususta takip edilen esasın biri düşmanı daima ve en doğru olarak bilmek, diğeri düşmanı bizim hakkımızda daima ve en yanlış malumata doldurmak. Bunda çok güzel muvaffak olduk. Neticede Türk ordusunun tahmin ve takdirinde hiç aldanmadığı ve Yunanlıların lâzım olduğu derece gaflete düşürüldüğü tahakkuk etmiştir.

Burada bilhassa bir noktayı, nazar-ı dikkat-i âlilerine vaz etmeme muasade buyrunuz. Bugün müterakki milletler efradı kendilerini şahsen devletlerinin gizli teşkilatının birer cüzü farz ederler ve her yerde işittikleri her şeyi derhal en yakın devlet makamına bildirirler. Bu suretle en büyük hizmeti yaparlar.

İngilizler buna bilhassa dikkat ederler. Binaenaleyh her Türk gerek dahili vatanda ve gerekse haricte gördüğü, hissettiği duyduğu her şeyi hükûmete bildirmekle kendini mükellef addetmelidir. Bizim buna mecburiyetimiz daha katidir.

Taarruz için bu tedabir devam ederken daha kemal bulmadan, Kütahya - Eskişehir Muharebesi'nde olduğu gibi, şayet düşman taarruza geçerse bu hareketi emniyetle karşılayacak tedabir de alınıyordu. Bu cümleden olarak cepheden geriye doğru müteaddit mevziler tespit ve tahkim edilmişti. İşte ordumuz Düvel-i muazzamanın bütün müzaharet, muavenet ve himayesine mazhar olan Yunan ordusu karşısında bu suretle çalışarak, bin mahrumiyet içinde ve her tedbire tevessül ederek adeta iğne ile kuyu kazarcasına kuvvetine her gün bir katre daha ilave etmek suretiyle çalışmış ve muvaffak olmuştur.

Bu tafsilattan maksadım, İstiklâl Mücadelesi'nin başladığı zaman ordunun birinci konferansta arzettiğim vaziyeti ile üç sene sonra bütün vesait-i fenniyesi ve teşkilatıyla vasıl olduğu neticeyi göstermektir.

Ordu bu suretle ihzar edilirken 1912 senesi Temmuz'u bidayetlerinde Yunanlıların Anadolu'dan Trakya'ya bazı alaylar naklederek İstanbul'u işgal için Çatalca hududunda tahşidat yaptığı, Kocaeli havalisini işgal etmek üzere Bursa mıntikasında hazırlığa geçtiği cepheden umumi taarruzda bulunacağı, Atina'da inikad eden Meclis-i Âli mukarreratıyla Sevr hatına çekilecekleri gibi muhtelif maksat ve hareketleri ifade eden mütezadd haberler alınmakta idi. Bunlardan bazıları yekdiğerini teyit edecek mahiyette olduğundan her ihtimale karşı düşman hareketi ciddiyetle takip ediliyordu. Başkumandanlıkla Garp Cephesi Kumandanlığı arasında ceryan eden müzakerat ve verilen karar neticesinde Garp Orduları Kumandanı İsmet Paşa Hazretleri düşmanın yapabileceği muhtelif harekâtı hülasa ederek bunların hangisi vaki olursa olsun herbirine karşı maksad-ı asliyi ihlâl etmemek şartıyla suret-i hareket hakkında ordularına emir verdi. Mafih taarruzumuz gününe kadar bu ihtimalatın hiçbiri vaki olmadı. Filhakika İstanbul'u işgal için Trakya'da bazı hazırlıklarda bulundular ve bunun için Anadolu'dan da bazı kuvvetleri o tarafa geçirdiler. Yunanlıların işgal ettikleri mevazi bilhassa Eskişehir şimal-i şarkiyesindeki Çalcabaşı mevziinden Sarayköy karşısına kadar olan muntika ehemmiyeti nispetinde müteaddit hatlardan ibaret olmak üzere tahkim edilmiş ve birkaç sıra tel örgüleriyle teçhiz edilmiş, muhtelif tertip lağımlar; vesaire gibi mevani-i ferriye ile de tarsin edilmişti. En muhkem tahkimatı Afyon'un şark, cenup ve cenub-u garbinde idi. Buralardaki mevzilerde müteaddit tel örgülerle çevrilmiş, muntazam surette topçu mevzileri ve irtibat yolları yapılarak pek kuvvetli bir hale getirilmişti. Bundan başka gerilerde de müteaddit ihtiyat mevzileri yapmıştı.

Yunanlılar bu mevazi-i müstahzaraya büyük bir itimat besliyorlardı. Nitekim taarruzumuzun iyice yaklaştığı zamanlarda İstanbul'u işgal maksadıyla Anadolu'dan Trakya'ya naklettikleri bazı kuvvetler hakkında ceryan eden münakaşatta Yunan zimamdarları mevzilerinin Türkler tarafından gayri kabil-i teshir olduğunu ve bu emniyet sayesinde Trakya'ya daha fazla kuvvet nakline imkân bulunduğunu beyan ediyorlardı. Hatta bu mevazide tetkikatta bulunan bir İngiliz Erkân-ı Harp Zabiti bile "eğer Türkler bu mevaki dört beş ayda iskat edebilirlerse bir günde iskat ettiklerini iddia edebilirler" demişti. Fakat bu İngiliz zabitinin gayri kabil-i iskat olarak göstermeye yeltendiği bu mevazii biz hakikatte bir iki günde iskat etmiştik. Ve bu suretle birkaç ayda istihsali mümkün olan neticeyi bir iki günde temin ettik.

İşte ordumuzun taarruza hazırlandığı cephe çok kuvvetli tutulmuş, bu derece iyi ihzâr ve takviye edilmiş bir mevzi idi.

2 — Gerçek Taarruz Mıntıkasının Tesbiti :

Taarruz kararı verildikten sonra iş bu mıntıkanın tayin ve tesbiti idi. Vakıa bu geniş cepheye taarruz için çok müsait sahalara vardı. Fakat burarlardan yapılacak hareket düşmanı sadece cephesinden itmekle ve ordumuzu pek çok meşgul ettikten sonra mahdut neticeler almakla bırakabilirdi. Afyon mıntıkasından yapılacak taarruz ise hakikatte olduğu üzere tamamıyla başka bir mahiyet ihtiva ediyordu. Bir defa Afyon yakınlarına kadar devam eden ve ordunun ikmal ihtiyacatına kifayet eden tren hattı istediğimiz şekilde tahaşşüde müsait bir vaziyet veriyordu. Arazinin hali tahaşşüdümüzü gizlemeğe ve kıtaatımızı düşman mevaziinin pek yakınlarında ihzara müsait olduğu gibi taarruzu matlup şekilde ihzar ve himaye için topçu ve tarassut mevzilerini haiz bulunuyordu. Mamafih burada da taarruz için iki şekil vardı :

Biri Afyon şarkından, diğeri cenubundan şarktan yapılacak taarruz diğeri gibi ancak bir cephe tazyiki olabiliyordu.

Cenuptan yapılacak taarruz ise düşmanı, cenah-ı gerisinden vurarak Afyon düğümünü çözmüş ve düşman cephesini ihatalı bir cephe yarması şeklinde en kuvvetli cenahından yarararak İzmir ulaşımını yakından kesmiş ve teknil cephesini bir noktadan vurulan darbeye sarsmış olurdu. Vakıa bu kısım düşman cephesinin en kuvvetli ve muhkem aksamı ve Yunan başkumandanlığı iyi hareket edebildiği takdirde, taarruzumuzun emniyetle karşılanmasına müsait şekilde idi. Adem-i muvaffakiyet halinde ise ordumuz için biraz tehlikeli bir hareket olabilirdi. Bununla beraber düşman cephesinin en mühim ve en hassas yeri idi. Ve bize en geniş muvaffakiyetler vaat eden vaziyet vardı. Şu halde mevcut tehlikeleri tadil edecek tedbirler alınmak şartıyla bu kararı vermek ezher-i cihet şayan-ı tercih idi.

Aynı zamanda ilk darbenin temin edeceği muvaffakiyetin azimkâr bir takip ile tevhidinin ikinci melhameye mani olacağı düsturunu tatbik için burası en müsait bir saha idi. Bunun içindir ki, Başkumandanlık ve Garp Cephesi Kumandanlığı arasında ceryan eden müzakerat neticesinde suret-i umumiyede bu mıntıkadan taarruz takarrür ettirilmişti.

Bazı kumandanlar yine hüsnüniyetle düşünerek bu kararı çok cüretli ve çok tehlikeli görüyorlardı. Adem-i muvaffakiyet halinde ordumuzun vaziyet ve akıbetinin vehamet peyda edeceği ve tekrar bu mertebeye vasil olmak için çok zaman ve masraf ihtiyarını mucip olacağı mütalaasını ileri sürerek netice mahdutta olsa daha ihtiyatkâr hareket olunmasını ve taarruzun cepheden yapılmasında ısrar ediyorlardı.

Fakat, Harbi tek bir darbe ile bitirebilmenin bir Başkumandanlığın en yüksek evsafından olduğunu takdir buyuran ve onu bütün azamet ve şumulüyle tatbik ve icra kudretinde bulunan Başkumandanımız ve onun zîkudret iki fikir ve mesai yoldaşı olan Fevzi ve İsmet Paşalar her türlü endişe-i ihtiyatı bırakarak ve bütün makus ihtimalata karşı her türlü fenni tedbiri kuvvet ve emniyetle alarak bu suretle taarruza karar verdiler.

Temmuz ortalarında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ile beray-ı teftiş Ankara'dan cepheye hareket etmiştik. Müşarünileyh Porsuk'tan Sarayköy'e kadar tekmiil cepheyi dolaşarak tetkikat-ı lâzımede bulundu. Efrat ve zabitanla temasa geldi. Ve bir çok yerlerde cephe yakınındaki halkla hasbihalde bulunarak maneviyatı arttırdı. Bilhassa o zaman taarruz-u hakiki mıntukasında bulunan sekizinci ve altıncı firkalar kumandanları Kâzım ve Nazmi Paşalarla en ileri hatlara kadar giderek bu araziyi inceden inceye tetkik etti. Suret-i umumiyede ordunun ahval-i sıhhiye ve maneviyesinin kudret ve kıymetinin çok yüksek olduğunu yakınından bir daha gördü. Fırka, kolordu, ordu ve cephe karargahlarına uğrayarak bütün kumandanlarla şifahi müzakereler yaptı. Ve bazı mühim hususat not edildi. On beş gün sonra bir bayram sabahı Hüsrev Paşa hanında üçüncü fırka karargahında fırka kumandanı Kâzım Bey'le halen Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reis-i Sanisi Kâzım Paşa zabitan ve efratla bayramlaşarak Ankara'ya avdet ederken orduyu maddeten ve manen tamamen hazırlamış ve düşmanı gaflet ve rehavet içinde bulduklarından çok müsterih vaziyette idiler. Yunanlıların Sakarya'dan sonra tahrip ettiği ve küçük parçalardan ibaret eski raylarla acele olarak tamir ettiğimiz emniyetsiz bir demir yolu üzerinde, saatte azâmi onbeş km. süratle yapılan bu tren seyahatinde Fevzi Paşa'nın yakın bir istikbale ait emirlerini not ve haritalarla bu esasları tespit ederken içimizde yaşayan emniyetle, daha o dakikada istikbale ait temennilerimiz ve hislerimiz kaynaşıyordu.

Müşarünileyh Ankara'ya muvasalatlarında Başkumandan Paşa Hazretlerine izahat-ı lâzımede bulundular. Bunun üzerine Başkumandan hazırlığın büsbütün kemale gelmesi için müstacelen yapılması lâzım gelen hususati icap edenlere emretti.

25 Ağustos akşamı tarafeyn vaziyetleri şöyle idi :

12 Piyade ve bir süvari fırkasıyla 9-10 müstakil alaydan mürettep olan düşman bir fırka ve iki müstakil alayla Bursa mıntukasında, üç firkalı bir kolordu ile Eskişehir şarkındaki mıntukada cepheye, dört firkalı bir kolor-

du ve bir müstakil alayla Afyon şark, cenup ve cenub-u garbisindeki mıntıkada cephede ve bir piyade ve bir süvari fırkasıyla Uşak-Çivril mıntakalarında, üç fırkalı bir kolordu ile Altıntaş ve Döğër mıntikasında ihtiyatta ve diğër alaylarla Menderes Nehri boyunca ve diğër cephelerde idi. Ordumuzda bütün kuvvetiyle ve merkez-i siklet Afyon mıntikasında olmak üzere bu düşman karşısında idi.

Bu vaziyetteki tarafeyn kuvvetlerinin miktarına gelince :

	<u>Tüfek</u>	<u>Kılıç</u>	<u>A. M. Tüfek</u>	<u>M. Tüfek</u>	<u>Top</u>
Yunanlılar	83.000	3000	3200	1000	350
Bizim	98956		2025	839	323
	Süvari dahil				

Düşmanın insan yekun-u umumisi : 206.000

3 — Başkumandanlığın Taarruz Planındaki Esasat Şudur :

Cem'an beş piyade fırkalı iki kolordu ve bir müstakil süvari fırkasından ibaret bırakılan ikinci ordu, ilk günlerde düşmanın cephesindeki üçüncü ve ikinci kolordularıyla birinci kolordusunun Afyon şarkındaki iki fırkasını tespit edecek ve Afyon - Eskişehir muvasalasını kesecek.

Birinci ordu gerisine getirilen üç fırkalı ikinci kolordu da bidayette her ihtimale karşı ihtiyat olarak bulunacak ve icabında birinci orduyu takviye edecek.

Bir fırka ve bazı müstakil taburlardan mürekkep Kocaeli grubumuz, cephesindeki düşmanı tespit edecek ve Marmara muvasalası üzerine tesir yapılacaktır.

Denizli ve Sarayköy mıntıklarında toplanan bir fırka süvari ve bir alay kadar piyadeden mürekkep bir grup da bidayette düşmanı iğfal ve tespit ettikten sonra Uşak istikamet-i umumiyesinde düşman gerilerinde tahribat yapacaktır.

Birinci ordumuz da Afyon'dan Toklu Sivrisi'ne kadar olan mıntıkadan dokuz fırka ile taarruz-u hakikiyi yapacaktır, süvari kolordusu Ahır dağlarından düşman gerilerine akarak muvasala ve muhaberati kat edecek ve muharebe sahasına düşman arkasından müessir olacaktır.

Muntazam bir plânla ve muhtelif vecheden başlayan işbu ihrazat daha 1922 senesi ilk baharında imkân nispetinde kâfi dereceye vasil olmuştu. Ancak bu sıralarda Düvel-i mütelifenin yeni bir muharebeye meydan bırakmadan memleketimizi Yunanlılara tahliye ettirecekleri hakkındaki temayulâtı üzerine zaten lüzumsuz yere kan dökmekten mütevakkî ve müte-neffir olan hükümet kuvvet itibarıyla hazır olduğu halde bu siyasi teşebbüsü de tecrübe etmeyi muvafık görmüş ve hareket-i taarruziyeyi bunun neticesine intizaren tehir etmişti. Hatta Hükümet daha ziyade hüsnüniyet göstererek o zaman dahiliye vekili olan Fethi Bey'i Düvel-i itilâfiye ricali siyasesiyle görüşmek ve icap ederse Misak-ı Millî dairesinde sulh esaslarını hazırlamak üzere Londra'ya göndermişti. Fakat aradan geçen neticesiz intizar devresi Düvel-i mütelifenin sulhun temini hususundaki arzularının samimiyetten ne kadar ari olduğunu bir daha anlatmış ve bilhassa Fethi Bey'in Londra'da suret-i kabulü müteakiben, Lloyd George'un parlamento kürsüsünden hakkımızda gayz ve adavetle dolu nutku, amal-i milliyemizin ancak silah kuvvetiyle istihsal edilebileceği hakkındaki kanaat-ı asliyemizi teyit eylemiş olduğundan Başkumandan tehir edilen fakat ihzaratı her gün bir kademe daha ileri varan taarruz hareketini icraya karar verdi.

Ne tuhaftır; o gün çok kudretli bir kuvvete sahip olan Türk milleti bu derece derin bir hüsnüniyetle hareket ederken Avrupalılar bizi acz içinde kıvranan merhamet ve sulh dilenen zavallılar zannederek istihfaf ve istishal ettiler ve hatta bu sırada Yunanlılar da yeni tertip ettikleri plânla İstanbul'u bilfiil işgal ve bu tatlı ve zanlarınca ucuz mirasa konmak istedikler. Fakat, çok geçmeden Afyon dağlarında bir tufan koşturdu ve her şeyi bir rüyaya kalbetti gitti.

Mamafih bu siyasi mükâlemat, bilhassa ordunun ihzarında bize vakit kazandırmak itibarıyla nâfi olduğu gibi kuvve-i harbiyemizden ziyade Avrupa'nın şevkat ve lütfuna arz-ı iftikar gibi bir fikir vermesi de maksadımızı kendiliğinden gizlemek suretiyle mûhim bir netice dahi vermiş oldu.

Ağustos bidayetinde cephedeki faaliyet daha ziyade arttı. İsmet Paşa Hazretlerinin verdikleri emir üzerine kıtaat kumandanları, Erkân-ı Harbiyeleri ve Topçu kumandanları taarruz edecekleri mıntıkaları gezerek mevzilerini ve hedeflerini tetkik ettiler. 13 Ağustos'tan itibaren kolordu ve fırkalar taaşşüd mıntıklarına yollandılar ve 25 Ağustos akşamı herkes emredilen yerde hazır bulundu.

Tekmil bu harekât gece icra ediliyor ve kıtaat gündüz hali sukûnete geçerek düşman nazarından kayboluyor ve istirahat ediyordu. Taarruz mıntıkasında aynı zamanda 50 kadarı büyük çaplı olmak üzere 200'ü mütecaviz top tabiye edilmişti. Bu mıntıkada yol ve mevzi ihzarı gibi bazı faaliyet düşmanın nazar-ı dikkatini celp etmemek için aynı tarzda cephenin diğer taraflarında da faaliyet gösteriliyordu.

Ağustos evasıtında Başkumandan ve Fevzi Paşalar Ankara'dan Akşehir'e giderek İsmet Paşa ile birleştiler. Burada ihzaratın derecesi görüşüldü. İlk hareketin inkişafından sonra müteakip safahatın alacağı muhtemel, muhtelif eşkale göre plânlar tertip edildi. Ve neticede Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Garp Cephesi kumandanlığı karargahında İsmet Paşa'nın tarihi odasında, taarruzun 26 Ağustos günü yapılmasını emrettiler.

Gazi Mustafa Kemal, O büyük mübdi, bu emriyle milletin istikbali üzerindeki düğümü çözüyor, kâbus bulutlarını dağıtıyordu. O gece Başkumandanın manevi bir yükün tazyikine mukavemet etmek ister gibi görünen omuzlarının, bu emri verdikten sonra yükseldiği hissediliyordu. İşte orduyu kurulmuş bir yay gibi fırlatan, tarih-i millimizde 26 Ağustos 1922 gününü yaşatan ve nihayet bugünkü hür ve müstakil Türkiye'yi yaratan bu işaret oldu.

O sırada Büyük Millet Meclisi'nde muhalefet iyice tebarüz etmeye başlamıştı. Ordunun ve hükûmetin kati bir şey yapamayacağı, düşmanların çok kuvvetli olduğu, orduya verilecek miktarın azamisi tahsis edildiği daha fazla verilemeyeceği, binaenaleyh Sevr ahkâmını kabul edilecek ne yapılacaksa yapılsın bu mücadeleye bir nihayet verilsin diye bazı propagandalar yapılıyordu. Bu zayıf ruhlu insanlar, memleketi içinden yıkarak sanki bugüne kadar yapılan fedakârlıkların mahsulünü idrak ettirmemek istiyorlardı.

Halbuki o sırada ordu arzettiğim vazifeye emniyetle hazırlanıyordu. Bittabi bütün sırr-ı muvaffakiyeti mahremiyetinde olan bu hazırlık çok kıskançlıkla idare edilmek icap ediyordu. Mustafa Kemal Paşa Müdafaa-i Milliye Vekili olan Kâzım ve Fevzi Paşalar ile sabahlara kadar Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'de toplanarak mütemadiyen tertibat ve ihzaratla meşgul oluyorlardı. İsmet Paşa da cepheye aynı suretle didiniyordu. Tabii günler geçtikçe muhtelif safahat göstererek şiddetlenen bu muhalefet sükûnetle karşılanıyordu. O kadar ki bilakis teknil bu hazırlıklar düşmanın haber alınan yakın bir taarruzunu karşılamak maksadına matuf gösterili-

yordu. Taarruzdan bir hafta evvel Anadolu'nun her tarafta muhabere ve muvasalası kat olundu. Hodkâm düşmanlar bunu Anadolu'da ihtilâl çıktığına hükmederek bir takım kazib haberler işaa ediyorlardı. Bittabi rolümüzde çok güzel muvaffak oluyor ve seviniyorduk, artık gerilerde yapılacak iş kalmamıştı. Gazetelerin ajansların Çankaya'da çay ziyafeti vermekle meşgul bulunduğunu işaa ettikleri Gazi Hazretleri, 24 Ağustos'ta İsmet ve Fevzi Paşalarla beraber Akşehir'den Şuhut kasabasına hareket ettiler ve 25 sabahı buradan Kocatepe civarındaki çadırılı ordugâha naklede rek tamamıyla hatt-ı harbe girmiş oldular.

25 sabahı Fevzi Paşa taarruz sahasını yeniden dolaştı. Kıtaatın tertibatını tetkik, topçu ve piyade grupları için bazı tadilat emrettiler ve gruba doğru ordugâha gelerek cephedeki tertibat hakkında Başkuman'dan Paşa'ya izahat verdiler ve artık 25-26 gecesi Mustafa Kemal, Fevzi, İsmet Paşalar maddeten yapılması lâzımgelen her şeyi yaparak, bitirerek tam bir itmînân ve imanla çadırlarının önüne kurdukları basit bir portatif masa etrafında milletin mukadderatıyla karşı karşıya bulunuyordu. O gece birinci ordu karargahı Kocatepe'nin yakınında ve ikinci ordu karargahı da Afyon şimal-i şarkisindeki Şancana dağında idi. Yarın sabah her tarafta verilen plân dairesinde taarruz başlayacaktı. Gece yarısına doğru bütün kıtaattan vazifelerine ve hazırladıklarına dair raporlar topluyorduk.

4 — 26. Günü Taarruzun İcrası

26 Ağustos sabahı saat 3.00 te hayvanlarla ordugâhtan Kocatepe gözetleme yerine yollandığımız zaman herkesin kalbinde kutsi bir heyecan vardı. Kocatepe'de hafif sabah sisleri arasında düşmana pek yakın bir akibeti ifade eden azametli bir varlık görünüyordu.

Fecirle başlayan bu birbuçuk saat devam eden tahrip ve imha ateşinden sonra kıtaatımızın hücum dalgaları görünmeye başladı. Günlerdenberi pek mahirane icra edilen taşidimizi anlamayan düşman ancak 26 sabahı toplarımızın biaman ateşiyle uyandığı vakit bir hakikat ile karşılaşuyordu.

26 Ağustos günü, Türk'ü millî mücadelesinde hayat ve istiklâlini kazandıran ve uzun muzdarip senelerin heyecanlarını taşıyan, ona kurtuluş yolunu açan zafer günüdür.

Garp cephemizde bugün başlayan top ve tüfek sesleri, bugün parlayan Türk süngüsü, amansız bir vaz-ı harisane ile Anadolu'nun bağrında

yaşamaya yeltenen vahşi düşmanın, ta Akdeniz sularında boğulmasını intac etmiştir.

Cihan tarihinde, cihan askerliğinde, azim ve kudretin, vatanperverliğin derin mefhumunu bir kere daha Dünya'ya haykıran Türk, namert düşmana yanlış adımının cezasını bugün vermeye başladı.

Senelerdenberi sessiz ve mahzun duran Afyon dağları milletin kin ve intikam velvesiyle bugün inledi.

Garp Cephesi'nde hasmı dişleriyle boğmak isteyen büyük ordu, uzanan bütün cephede maddiyattan tecerrüt etmiş, bir ruh-u mukaddes şeklinde bugün feveran etti. Ve teknil bir cihan-ı husumeti ezen meşiyet-i galibanesinin ilk adımını bugün attı. O gün Kocatepe'den kıtaata icap eden emirleri vererek vaziyete her dakika hakim olan Mustafa Kemal, İsmet ve Fevzi Paşalar milletine karşı vazifesini yapmaktan mütevellit derin bir vecd içinde idiler.

Hülasa : 26 Ağustos sabahı Afyon mıntıkası güneşten evvel topçularımızın infilâklarıyla sabahı yapıyor, Türk aleminde yeni bir sema kuruyor ve yeni bir ufuk açılıyordu.

Taarruz başladığı zaman, "Bugün 26 Ağustos 1922 saat 10.00 dan itibaren teknil cephede taarruza başlanmıştır. Muvaffakiyet Allân'tandır", diye Meclise, vekâletlere ve diğer cephelere Kocatepe'den telgraf verildi ve muhabere ve muvasala memnuiyeti kaldırıldı.

Topçu ateşimiz bilhassa Kalecik Sivrisi-Belentepe-Tınaztepe hattı üzerinde teksif edilmişti. Bugün bu cephede yani Afyon cenubundan Çiğiltepe'ye kadar olan mıntıkada 4 ve 1'inci fırkalarıyla ihtiyat kolordusuna mensup 13 ve 7'inci fırkalardan birer alayla Afyon şarkındaki firkanın ihtiyatından bir alay ve bir müstakil alay ki ceman üçbuçuk fırkalık bir düşman kuvveti mevcut bulunuyordu. Bugünkü topçu sevk ve idareemiz cidden şayan-ı iftihar bir mükemmeliyette idi. Tesir o kadar ani ve tahrib edici olmuştur ki geceden ilerleyen kıtaatımız topçu ateşi esnasında düşman mevazine epeyce yaklaşmış ve açılan gediklerden bila müşkülât ve çok az telefâtla düşman siperlerine girmeye muvaffak olmuşlardır.

Bugün akşama kadar Afyon cenubundaki bazı mevaki ve 1310 rakımlı Erkmentepesi, Çiğiltepe ve Toklu Sivrisi müstesna olmak üzere diğer mevazi kamilen ele geçmişti. Düşman gaib ettiği mevazin istirdadı için gece yarısına kadar mukabil taarruzlar yaptı. Bilhassa Tınaztepe'ye çok ehem-

miyet veriyordu. Buraya yaptığı müteaddit taarruzlar yandan Belentepe'den yirmiüçüncü fırkamızın tesiri ve cepheden onbeşinci fırka ve takviye olarak verilen üçüncü Kafkas fırkamızın fedakârlığı sayesinde akim bırakılmıştır. Süvari kolordumuz bugünden düşman gerilerine düşerek İzmir irtibatını kesmiş ve düşmanı arkasından vurmağa başlamıştı. Diğer cephelerdeki kıtaat düşmanı şiddetli taarruzlarla meşgul ediyorlardı.

İkinci ordu mıntikasındaki mürettep süvari fırkamızda bugünden Döğer istikametinden hareketle düşmanın Eskişehir-Afyon irtibatını kat etmişti.

27 Ağustos'ta teknil cephede yine taarruz başladı. Bugün öğleden sonra ikiye kadar düşman mevaziinin heyet-i umumiyesi zapt edildi. Ve düşman Sincanlı ovasına atıldı. Şiddetle takip eden kıtaatımız düşmanın bu ova şimalindeki sırtlarda tutunmasına mahal bırakmayacak bir süratle takibe geçtiler ve ikindiden sonra sekizinci fırkamız Afyon'u zapt etti.

Bu muzafferiyet şuuru içinde aynı zamanda herkesi muzdarip eden bir hadise olmuştur. Cephedeki kıtaat kâmilten hedeflerini ellerine geçirdiği halde Çiğiltepe'ye taarruz eden elliyedinci fırka üstün düşman karşısında henüz uğraşıyordu. Bunu izzetinefis meselesi yapan fırka kumandanı Miralay Reşat Bey tabancayla intihar etti. Fakat o bu suretle ikmal-i hayat ettiği dakikalarda idi ki fırkası da tepeyi zapt etmiş ve hasmını önüne katmış bulunuyordu. Bu hadise Türk evlâdının bu harpte ne gibi yüksek bir fedakarlık hissi ve rekabet ile hareket ettiğini gösterir. Bu iki taarruz kolordusunu sevk ve idare edenler Kemalettin Sami ve İzzettin Paşalar idi.

28 Ağustos'ta düşmanın Döğer şarkı ve Afyon ovası şimalindeki sırtlar Toklu Sivrisi hattında mukavemeti ve bu sayede şimal veya garbe çekilmesini temin ihtimaline karşı ordulara buna mani olacak şekilde hareket için gecedem emir verildi. Burada birinci ordu daha ziyade şimale teveccüh etmiş ve bu suretle ilerliyordu, halbuki düşmanın bütün gayesi garbe doğru çekilmektir ve kuvvetlerini kurtarıp İzmir istikamet-i umumiyesinde toplanarak yeni mukavemet imkânı hazırlamaktı. Bunu derhal anlayan Başkumandanlık ve Garp Cephesi Kumandanlığı birinci orduya müdahale ederek kıtaatin düşmanın kurtulmasına imkân vermiyecek şekilde garbe doğru hareketini temin etti ve bu sayede 30 Ağustos'ta Dumlupınar'da Başkumandan Meydan Muharebesi zaferi taht-ı imkane alınmış oldu.

28'de mürettep süvari fırkası Döğer ve Altıntaş zapt ederek ilerledi. İkinci ordunun Afyon şarkından taarruz eden üç fırkalı altıncı kolordusu yürüyerek Kazlıgöl-İhsaniye hattına geldi.

Birinci ordu mıntıkasında, İkinci kolordu, Araplı çiftliği istikametinde hareketle tesadüf ettiği onikinci düşman fırkasını taarruzla şimale attı. Birinci kolordu yirmiüç ve üçüncü fırkasıyla alessabah Balmahmut civarlarında yakaladığı iki düşman fırkasına taarruzla kısmen malzemesini terk ettirerek perişan surette keza şimale attı ve düşmanın garbe firarını men için bu iki fırkamız bilahare Dumlupınar istikametine teveccüh etti. Düzağaç şimalinden Bakırcık sırtlarına taarruz ederek Akçaşehirden bu istikamete çekilen düşman kuvvetlerini şimale sürdü. Birinci kolordunun diğer fırkaları sola kademeli ilerliyordu. Dördüncü kolordumuz da birinci kolordunun sağından Oğlan Mezarı, Ayvalı Kımarı çiftliği istikametlerinde taarruz ederek düşmanın garbe çekilmek isteyen diğer aksamını önlüyor ve şimale doğru atıyordu. Süvari kolordumuz düşman gerilerinde dehşetler husule getiriyor ve tesadüf ettiği düşman kollarını kılıçlıyordu.

29 Ağustos, yine bu suretle şedid muharebeler olmuş ve ordumuz bütün gayretiyle düşmanın ricatine mahal vermeyecek ve yakalayıp imha edecek tedbirler almıştı. Bugün artık Eskişehir mıntıkasındaki üç fırkalık düşman grubu da ricate başlamış ve üçüncü kolordu Döğer-Kütahya istikametinde bu düşmanın yan ve gerilerine düşerek taarruza memur edilmiş ve mürettep süvari fırkasıyla meclis muhafız taburu da bu istikamete tevcih edilmişti.

Bugün ondört ve elliyedinci fırkalarda gerilerden taarruz ederek iki tazyik arasında kalan düşman, Toklu Sivrisi'nden ricat etmiş ve bu suretle burada elimize geçmişti.

29 akşamı düşmanın 9, 13, 12, 5, 4'üncü fırkalarından mürekkep iki kolordu kâmilen kuvvetlerimiz tarafından yakalanmış bulunuyordu.

30 Ağustos'ta her taraftan bu düşmana taarruz edilerek imhasına karar verildi. Ve gece geç vakte kadar Afyon'da bu tertibatın ikmalıyla meşgul olundu. Ertesi gün İsmet Paşa Hazretleri Marmara'dan Akdenize kadar devam eden bütün cephedeki harekât-ı umumiyyeyi idare etmek üzere Afyon'da kalmak, Başkumandan Hazretleri muharebenin şiddetle devam edeceği birinci ordu mıntıkasına girerek muharebeyi idare etmek ve Fevzi Paşa da o gün telsizi işlemediğinden emir alamayan ikinci ordu ile süvari kolordusunun tertibatı için oraya gitmek kararı verdi ve gece yarısından sonra yatılarak iki saat uykudan sonra gün doğarken bu suretle hareket edildi.

30 Ağustos sabahı bu düşman kuvveti en büyük kumandanlarıyla tek-mil vesait ve malzemesiyle, taarruzumuzdan evvel Afyon'da verdikleri balo davetlileriyle Çal köyü mıntikasına toplanmıştı. Başkumandanın emir ve nezareti altında birinci ordu kıtaatı cenap ve garb-ı cenubiden imha çem-berinin cenup kavsini kurarken Fevzi Paşa'nın verdiği talimatla da 11'nci ordu ve daha garpten süvari kolordusu bu çemberin şimal kavsini ikmal etti.

O sabah ikinci orduya giderken takip ettiğim yol süvari kolordumu-zun üç gündür akınlar yaptığı ve mütemadi kılıç darbeleri altında kalan düşmanın garbe doğru firara savaşıırken aynı zamanda akurane bir surette yaktığı ve tahrip ettiği sahadan geçiyordu. Ortalarından geçtiğimiz yüzler-ce otomobil enkazını, düşman cesetleri vesair metrukât-ı hezimet, öz Türk yurdunda zelil ve vahşi düşmanın bıraktığı bu taze harabelerin verdiği te-siri tadile kifayet etmiyordu.

Başkumandan Meydan Muharebesi'ni icraya memur kıtaattan altıncı kolordu biri ihtiyatta olmak üzere üç firka ile Çal deresi şimalinden, dördüncü kolordu şarktan garbe doğru 12, 11, 5, 23 ve üçüncü firkalarıyla Çal köyü ile Ağaçköy arasından harekete geçmiş ve süvari kolordusu Sey-rancık ve Belova mıntıklarından Kızıldağ deresi vadisini tıkamıştı. Çok büyük fedakârlıklarla suub-ul mürür dağları aşarak ağır toplarımız dahil bu muharebe için yetiştirilmişti. Vazife ve fedakârlık musabakasından baş-ka bir şey düşünmeyen kıtaatımız tam zamanında bu suretle tertibatını al-mış ve ağını kurmuştu. Geceden başlayan bu tertibattan haberdar olma-yan düşman, 30 Ağustos sabahı Dumlupınar istikametine yollandığı za-man yirmi üçüncü ve üçüncü firkalarımızın kucağına düşmüş ve geçeme-yerek tekrar mezbahasına dönmüştü. Zevale doğru bu mıntıkada başlayan muharebe akşama kadar çok şiddetli bir şekilde devam etti. Her tarafa başvuran düşman bu ağdan kurtulmayacağını anlayınca karanlığa kadar son gayretini sarf etti. Mahir bir sevk ve idare ve azimkâr kuvvetlerin ha-reket ve dehşeti karşısında son nefesini verenlere mahsus ihtilaclar göster-di. Gecenin hululünden sonra düşman kumandanları General Trikopolis ve Diyenis bütün malzemesini ve her şeyini buraya terk edip Erkân-ı Harbi-yesi'ni ve bir kısım bakıyyet-üs-süyûfunu ve sağ kalabilen davetli kadın alaylarını arkalarına takıp buldukları bir geçitten Murat dağlarına daldılar ve bir iki gün bu dağlarda bocaladıktan sonra her şeyin hitam bulunduğunu anlayarak ve küçük bir müfrezemize teslim olarak Uşak'a getirildiler.

31 Ağustos sabahı Yunan ordusu, Düvel-i muazzamanın kendisine tevdi ve teslim ettiği silah zaferi Adatepe mıntikasında ve hemen kâmilen

birkaç Türk nöbetçisinin yed-i muhafazasına terk etmiş ve heves-i istilayı oraya gömmüş bulunuyordu. Bugün meçhul askerın abide-i şehametle süslenen o saha o gün zafer sergisi olmuş ve tarihimize Sırp Sındığı'ndan sonra bir de Rum Sındığı yazılmıştı.

Eser-i dehasıyla bugüne kadar devam edegelen siyaset âlemini iflas ettiren, büyük Başkumandan'a layık olan büyük ordu siperlerinde derin hülyalara dalmış olan düşman ordusunu, 26 Ağustos sabahı acı bir rüyadan uyandırdıktan sonra, coşkun deniz dalgaları gibi kâh önüne katarak, kâh arasına alarak şehit düşen arkadaşlarının arasından bila-fütur sıçırıyor ve geçen ızdırıp senelerinin biriktirdiği intikamla etrafına ateş püskürerek ilerliyordu. Tabii bu kahraman ordunun karşısında değil Yunanlılara her düşmana bu elim akibet mukadderdi.

O gün, nazarlarında bütün milletin iradesini gösteren eden asil şahsiyetinde teknil, milletin heybetini temsil eden Gazi Mustafa Kemal, onbirinci firkanın içinde ve ileri hatlarda ateş altında muharebeyi bizzat sevk ve idare etmişti. Onun kudsiyet verdiği tepeden temaşa ettiği o levha-i zafer, milleti namına ruhunda biriken kini teskin edemiyor ve intikamını fırlayıp yalnız kendi dişleriyle düşmanı ezerek almak istiyordu. Meydan-ı Muharebeden yatsıya doğru Dumlupınar köyüne gidildi ve 1 Eylül'e kadar orada kalındı.

5 — Başkumandan'ın 1 Eylül'de Dumlupınar'dan Ordu'ya ve Millete Yazdığı Beyannameler:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları,

Afyon-Karahisar-Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi'nde zalim ve mağrur bir ordunun anasır-ı astiyesini inanılmayacak bir zamanda imha ederek büyük ve necip milletimizin fedakârlıklarına layık olduğunuzu ispat ediyorsunuz. Sahibi olan büyük Türk milleti istikbalinden emin olmağa haklıdır. Muharebe meydanındaki maharet ve fedakârlıklarınızı yakından müşahede ve takip ediyorum. Milletimizin hakkınızdaki takdiratına delâlet etmek vazifemi mütevaliyen ve mütemadiyen ifa edeceğim. Başkumandanlığa, teklifatta bulunulmasını cephe kumandanlığına emrettim. Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri verileceğini nazar-ı dikkate alarak ilerlemesini ve herkesin kuvay-ı aklıyesini menabi-i celâdet ve hamiyetini müsabaka ile ibzale devam eylesini rica ederim. İlk Hedefiniz Akdenizdir İleri!

Büyük ve asil Türk milleti,

Garp cephesinde 26 Ağustos 1922'den beri başlayan harekât-ı taarruziyemiz Afyon -Karahisar, Altıntaş, Dumlupınar arasında büyük bir meydan muharebesi halinde beş gün, beş gece devam etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularının şecaat, şiddet ve sürati tevfiyat-ı subhaniyeye vesile-i tecelli oldu. Zalim ve mağrur düşman ordusunun anasır-ı ashiyesi akıllara dehşet verecek katiyetle imha edildi. Teşkilât ve tehzizatı gibi ananat ve muzafferiyatı ve ismi münhasıran milletimizin şuurundan, ezeli ve ebedi imanından vücut bulan ordularımızı fedâkarlıklara lââyık olarak size takdim ediyorum.

En büyük kumandanından en genç neferine kadar ordularımızda hâkim olan fikir, milletin gösterdiği vazife uğrunda şehit olmaktır. Bunu muharebe meydanında yakından müşahade ederek büyük milletime haber veriyorum.

Milletimizin bünyesindeki kudret ve mefkûreyi üçbuçuk sene evvel rûfeka-yı me-saim ile ifa etmekten başlayarak tahammülsüz müşkülât içinde devam eden her işin neticesi millet için hayır ve selâmet olduğu sabittir.

Milletimizin istikbali emindir ve nusret-i mevudeyi ordularımızın istihsal etmesi muhakkaktır.

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan Mustafa Kemal*

O gece ve ertesi günü Dumlupınar pek mehîb bir Başkumandan kargâhı idi. Bir tarafta mağrurane yatan aziz mecruhlarımız, diğer taraftan üsera grupları, faziletli bir düşman gibi değil yaptıklarından utanan hunhar çete reisleri gibi duran titrek kumandan ve zabitan kabileleri ve Afyon taarruzundan evvel tertip ettikleri baloya davet edilen kadın alaylarıyla dolmuştu.

Bugüne kadar cereyan eden muharebat tebliğ-i resmilerimizde ehemmiyetsiz hadisat halinde gösteriliyordu. Bundan maksat; itilâf devletlerinin tehlikeyi ilk andan görerek tedbir almalarına meydan vermemektir. Esasen Yunan Başkumandanlığı da bu felâketlere rağmen kendi tebliğ-i resmilerinde hadiseyi mahiyet-i asliyesinden daha basit göstererek hem milleti ve hem hamilerini aldatmakta devam ediyordu.

Bu muharebeye, bizzat Başkumandan idare ettiğinden "ordularımız için bir hatıra-i tarihiye olmak, Başkumandanımıza merbutiyet ve layetezelzel itimadımıza yeni bir delil teşkil etmek üzere, Başkumandan Meydan Muharebesi, namı verilmesini arz ve teklif ederim" diye İsmet Pa-

şa'nın Garp Cephesi orduları namına vaki olan teklifi üzerine Başkumandan Meydan Muharebesi namı verilmiştir.

Muhterem hanımlar, efendiler !

Milletlerin hayat ve hatıralarında kendilerini istikbal yollarında yürütmek için kuvvet ve iman menşei, cüret ve vahdet kaynağı olan mukaddes hadisat ve ensal-i atiyesine sürat ve istikamet verecek kıymetli vukuat vardır. 30 Ağustos da Türk için odur.

Matemli, acı, zulüm ve mihnet gecelerinden sonra erişilen bu şanlı ve parlak zafer sabahı, tarihin seyrini değiştiren, Türk'ün asırlardan beri devam eden tali-i makusunu gömen, bütün düşmanlığı yıkan, ona felah ve necat yolunu açan bir sabahtır.

Türk milleti bu sabaha, aziz yurdun her tarafı düşman ordu ve donanmasıyla sarıldığı, bugünkü hür ve mesut vatanın parçalanarak Pontus, Ermenistan, Kürdistan gibi yeni hükûmetlere vücut verilmek istendiği, bilumum yaşayış vesaiti elinden alındığı, asırlarca Allah gibi taptığı saltanat ve itibainin çamurlara kadar alçalarak düşmanlarla beraber kendisine hıyanet ettiği, o inlerken, sultanların ve şehzadelerin itilâf zabitanının aguş-u huzuzuna düştüğü felâket günlerinde erişiyordu.

Türk milleti bu sabaha, bütün Afrika'yı ferman-ı hükmüne eğen, Hint sahillerinden Viyana kapıları önündeki sahada asırlara vücut veren hatıralar taşıyan, Rusya'yı çiğneyerek Vistül'e varan, muazzam süvari akınlarıyla Hess içerilerine dehşet veren, mağrur kralları önünde eğerek, en zalim kuvvetleri yenerek ve bazen bir asrı tamamıyla kendisine münhasır kılarak bir destan-ı azamet vücuda getiren, hulasa zafer ikillileriyle, cihan şümül bir şöhret ve kudretle hükümran olan varlığının Sevr idamnamesiyle gömülmek istendiği günün ferdasında eriyordu.

Biliyoruz ki, asırlardan beri milletin ve vatanın hayat ve kabiliyetini kendilerinin zevk ve safahatları ve entirikaları uğrunda heder eden saltanat idaresinin ömrünü kapayan dar görgülü ve çok haris bir hükûmet zümresinin verdiği kararla Harb-i Umumiye süreklenen millet, aşikâr bir su-i idare ile pek acı seneler geçirdikten ve hülyalar arkasında sürüklendikten sonra mağlubiyet saibesiyile başbaşa ve bir âlem-i hıyanet ve vahşetle karşı karşıya bırakılmıştı. Aynı zamanda hiçbir suçu olmadığı halde kendisini ve aziz vatanı düşmanların tasavvuratına terk ederek savuşanların hesab-ı seyyiatını temizlemeye mahkum tutulmuş ve bir seyl-i istila ve imhaya maruz kılınmıştı.

Cihan tarihinin her safhasında mühim bir yer işgal eden bu mert ve kahraman millete mukadder olan akibet, bu bakıyye-i siyah mı idi? Fakat çok geçmedi; dışından, içinden ve başından hıyanete uğrayan asil Türk bu tehlikeler karşısında merdane dikildi ve gür bir sesle dört sene sonra 26 Ağustos sabahı ilk ve son sözünü Kocatepe'den haykırdı ve 30 Ağustos günü Anadolu'nun göbeğinde bir "kan" yaparak hürriyet ve istiklâl tacını giydi.

İsa'dan 216 sene evvel Anibal'in ordusu İtalya'da Apoli ovasında Ofidos nehrinin sol tarafında ve menbaı yakınında kâin Kan şehri civarında 50.000 kişilik kuvvetle hazırlanmıştı. Karşısında Erenitos Baron'un emrindeki 79.000 kişilik Roma ordusu vardı. Anibal tam bir ihata hareketi içine aldığı Roma ordusunu şiddetli bir hücumla sıkıştırdı. İmdatsız ve ölümü bekler bir hale gelen Roma ordusunu bu daracak yerde husule gelen mezbahada mahvetti. Ve bu hadise tarihe "kan" diye geçti. O gündenberi sanatın esas tuttuğu ve bütün büyük kumandanların gaye edinmelerine rağmen ekseriye hayalden ileri geçiremedikleri bu muazzam eser-i sanatı asırlar sonra Türk ordusu ve onun kadir azimkâr Başkumandanı Dumlupınar'da daha parlak bir şekilde hakikate inkılâp etti.

Anadolu kanı büyük orduların sevk ve idaresini ve bu orduların muharebat-ı katiyyeye doğru nasıl tevcih olunacağını ve bu muhasebe-i katiyyenin hasılanın büsbütün imhası ile nasıl netice bulacağını öğreten hakikatleri ve sanat inceliklerini ihtiva eden bir eserdir. Binaenaleyh bugün her sabah lakaydane takvimden koparıp attığımız bir gün değil, milletin ruhunda yaşayacak olan ve hatrasının kader ve kıymeti önünde eğilmek lâzım gelen büyük gündür. Muharebeden sonra Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi'nde irat buyurdukları nutuklarında "Mesele hal edildiği zaman gecede hulul etmiş bulunuyordu ve sanki zulmet-i leyl pek feci olan bu manzarayı enzar-ı cihandan saklamak için şitab ediyordu. Hakikaten arkadaşlar, bu harp cephesini ertesi günü gezdiğim zaman teessürden meni nefis edemedim. Bir asker için, herhangi bir asker için bu vaziyet mucib-i teessürdür. Fakat Allah'ın Yunanlılara bunu mukadder etmiş olmasına göre burada bu vaziyete girenler asker değildir. Bunlar herhalde canilerdi, katillerdi", beyanatında bulunmuşlardır. Yine o güne ait tarihi nutuklarında bu hareketin uyandırdığı dehşeti şu suretle ifade buyurmuşlardır: "Bahusus askerlerimiz Yunan ordusunun kalb ve vicdanına verdiği dehşet haiz-i chemmiyettir. Yunan ordusunun vicdanında, fikrinde hasıl olan bu havf ve haşyet bütün Yunan milletine intikal etmişti. O kadar ki adalarda bulunan Yunanlılar Türk ordusu geliyor diye firara

teşebbüs ediyorlardı. Bunlar orada deniz olduğunu unutuyorlardı. Firar edemediğinden firar edemeyeceğini anladığından tecennün edenler vardı. Binaenaleyh bu meydan muharebesi hakikaten düşmanlarımız için çok kahhar ve mucib-i havf ve haşyettir”.

Efendiler; Başkumandan Meydan Muharebesi’ni bitirirken millete en kavi itimad-ı nefis timsali olan bu muharebenin delâlet, mana ve şümülünü şu suretle hulâsa etmek isterim.

Başkumandan Meydan Muhaberesi bize matuf haris emel ve hiyatenetleri birikmiş bir intikamla kırıp geçirerek bir defa daha tarihe çıkardığımız muazzam bir eserdir. Bu muharebe öldürülmek istenen Türk’ün eser-i hayatı, hamaset ve kahramanlığın saha-i tecellisi, bütün cihana iman ettirdiği yüksek vatanperverliğin timsalidir. Başkumandan Meydan Muharebesi, istiklâl-i millimize hatime çekmek isteyen, sahipsiz zannettikleri vatan parçasında serseriyane dolaşarak sergüzeşter yaratmak isteyen Yunan ordusunun daha Sakarya’da verilen idam hükmünün icra edildiği siyaset meydanıdır. Millet, Mudanya ve Lozan müzakeratının mesut netayici Yunan ordusunun son nefesini verdiği o anda ve orada kazandı. Bugün mütecellidane bir azim ile itmar ve ikmaline çalıştığı inkılâbının esasını orada çizdi. İki sene evvel hain İstanbul Hükûmeti tarafından imza edilen ve Türkiye’nin hükm-i idamı olan Sevr muahedenamesi orada parçalandı. Saltanat ve hilafet hurafesi orada tekmelendi ve yerine temeli şüheda kanıyla yoğurulan cumhuriyet idaresi kuruldu. Binaenaleyh 30 Ağustos bir intiha ile bir ibtidayı ifade eder. 30 Ağustos yalnız yıkan bir gün olsaydı bu kadar mühim olmazdı. O, hem yıkan ve hem yıkarken mazi ile hiç alakası olmayan esaslarla yapan bir gündür. 30 Ağustos onun için her milletin tesit ettiği günlerinden ve Türk’ün her gününden büyük ve mümtaz bir gündür. Ona vuslat için tatbik ettiğimiz düsturlar, esaslar istikbalde hedeflerimize yürürken de tatbik olacak kadar kavi ve sağlam ve şayan-ı iktibastır.

Başkumandan Meydan Muharebesi devam ederken Kütahya-İnönü istikametine memur edilen kıtaatımız Kütahya ve Alayunt civarında cunuba iltihak etmek üzere Eskişehir mıntkasından hareket eden 15’inci düşman fırkasını kısım kısım yakalayarak mağlup etmiş ve kurtulabilenleri Gediz-Simav istikametinde ricata mecbur eylemişti. Kocaeli kıtaatı ise şimalden Bursa havalisindeki düşmanı tazyik ve tespite devam ediyordu. Birinci kolordumuz karışısındaki 7,1 ve 2’inci piyade ve bir süvari fırkasından mürekkep düşmanı şiddetli taarruzlarla zedeleyerek garba doğru

sürüklüyordu. Yunanlılar, bu kuvvetlerini General Franko kumandasında toplayarak iyi kötü bir mukavemet teminine çalıştarsa da artık her şey bitmişti. 31 Ağustos'ta, birinci kolordumuzun şedit savleti karşısında bu kuvvet de artık inhilâl etmiş ve perişan surette garba doğru sürülmeye başlanmıştı.

Yunan kumandanlarının bilahare neşrettikleri hatıratta 31 Ağustos'ta bu kuvvetler için deniliyor ki:

“Gerek esnay-ı ricatte, gerek esnay-ı tevakkufta Kapaklar civarında toplanmış olan kuvvetlerin gösterdiği manzara rabıtasızlık, intizamsızlık ve inhilâl manzarası idi. Verilen emirler artık infaz edilmiyor ve zabıtlar tehditlerini ika pek az mütemayil görünüyorduları.

General Franko vaziyetini izah için Yunan Başkumandanlığı'na yazdığı raporda; son günlerin sert mücadeleleri efradın kuvve-i maneviyesine o derece icra-yı tesir etti ki elyevm bu efrad hin-i ricatlerinde gayr-i muntazam surette firar eden ve rütbelilere itaat etmeyen insanlardan mürekkep bir halitaya benziyor. Bu yüzden ordunun kuvve-i harbiyesi azîm mikyas- ta tenakus etmiştir. Vaziyetin bu haliyle düşmanla her türlü temas icrasından içtinab olunmalıdır. Aksi takdirde tamam-ı inhilâl gayri kabil-i ictinabtır”.

İşte Türk ordusunun savleti karşısında Anadolu'da Yunan ordusu bu derece perişan hale gelmişti. Birinci kolordumuz 14, 15, 6 ve 57'inci fırkalarıyla bugün Uşak'ı zapt etmiş ve kıtaatı Uşak garbine sürmüştü.

Artık düşman kuva-yı asliyesi mahvolmuştur. Ancak düşmanın Trakya'dan ve Yunanistan'dan getireceği ve müteakiben Bandırma tarikiyle Bursa'dan nakledeceği kuvvetlerle Afyon melhamesi firarilerini de birleştirerek İzmir'i müdafaa için İzmir garbinde tutunmak istemesi muhtemel görülmüştü. Vakıa Yunan ordusu ve kumanda makamı artık bu kudrette değildi. Mamafih İtilâf kumandanlarının da müdahalesiyle hasmın en muzır hareketini kabul etmek lâzımdı.

Bundan sonra ordularımıza düşen vazife; düşman enkazını her taraftan bilâ-fasıla takip etmek ve hiçbir yerde tutunmasına meydan bırakmamak ve denize dökerek memleketi tahlis etmektir.

Filhakika Garp Cephesi kıtaatı bu vazifeyi çok muvaffakiyette ifa ve ikmal ettiler. Bundan sonra ordular suret-i umumiyede şu vazifeyi aldılar:

Kocaeli grubu; zaif aksamıyla Bilecik-Yenişehir hattında kalacak, aksam-ı asliyesiyle Yalova mıntukasında toplanarak İznik Gölü'yle Gemlik sahili arasından Bursa istikametine yürüyecek.

Üçüncü kolordu; Eskişehir cephesinde bıraktığı iki piyade alayı ile düşmanı cepheden tazyik edecek 1 ci fırka, müretteb süvari fırkası ve muhafız taburundan mürekkeb aksamıyla İnönü-Bursa istikametinde yürüyerek düşmanın şimal grubunu mağlup edecek.

İkinci ordu; Muratdağı şimalinden Gediz-Hamidiyehanı-Silindi-Adalar-Manisa istikamet-i umumiyesinde yürüyecek.

1'nci Ordu; Uşak-Alaşehir-Salihli istikamet-i umumiyesinde yürüyecek.

Üçüncü süvari fırkası ve Menderes müfrezeleri Sarayköy'den şimal-i garbiye doğru keza İzmir istikamet-i umumiyesinde hareket edecek.

Süvari Kolordusu firar eden düşman enkasını daima önleyerek kılıçlamak, ricat ve tevakkufuna mahal vermemek vazifesini almışlardı.

6 — Esir Generallerin Uşak'ta Başkumandan Huzuruna Sevki :

Ordu, bu suretle hareketine devam etti. 1 Eylül'de Başkumandanlık ve Garp Cephesi karargahları Uşak'a girmişti.

2 Eylül'de Yunan ordusunun aksam-ı asliyesini bugüne kadar bi-sûd taşıdığı hamule-i hayaliyle, Türk'ün tali-i makusunu Adatepe makteline gömen muzaffer ordularına Marmara ve Akdenizi işaret eden Başkumandan, yanan ve taze fecaatin ızdırabıyla inleyen Uşak'ta karargâhını kurmuş ve esir ettiği düşman kumandanlarını huzurunda diz çöktürmüştü. Türk şehâmeti karşısında uğradıkları fecaati tasdik eyleyecek tedabiri fenîyeye tevessül edecek yerde henüz esir olmayan zabıt ve neferlerini evvelce verdikleri talimat dairesinde ilerideki köy ve kasabaları yaktıran; halkını katliam ettiren, kumandanlar zelil bir vaziyette kudret önüne eğilmek Murat dağlarında habis mevcudiyetlerine hitam vermek gerekti. O dakikada alevler içinde vasi bir harabe halini alan Uşak caddelerinde kızarak geçen ve civar köylerde yine Yunan ordusunun süngüledikleri ve bin türlü fecayie maruz bıraktıkları köylü kadınlarını hazin ve matemli iniltiriler içinde taşıyan kağnılarla karşılaşan bu vahşi ve hunhar adamları; adalet-i ilâhiye, bilâhare Yunanistan'da teşekkül eden divan-ı harplerinden evvel Uşak'ta Gazi Mustafa Kemal'in riyaset ettiği mahkeme-i kübraya sevk eylemişti.

Bizim kadar intikamını çabuk alan bir milleti tarih henüz kaydetmemiştir. Tabiatın, Yunanlıları bu kadar seri ve ağır tecziye etmesi cinayetlerinin dehşetini gösterir. O gün kolordularının esir Erkân-ı Harp reisleri Garp Cephesi Erkân-ı Harp Reisi Asım Paşa'nın huzuruna getirildi. Asım Paşa bunlara "Sizi muasır bir ordunun Erkân-ı Harbiye reisleri diye mi yoksa adi bir çetenin hunhar birer ferdi diye mi karşılayayım" dedi ve daha fazla meşgul olmaya lüzum görmeyerek hazırlanan evlerine sevk etti. Kolordu kumandanları Trikopis ve Diyenis de Başkumandanın huzuruna sevk edilmişti.

Mustafa Kemal Paşa bunlara şu sual ile hitaba başladı : "Bundan birkaç ay evvel Başkumandanınız Hacı Anesti cepheyi teftiştten avdetinde gazetecilere vaki beyanatında, "Mustafa Kemal mi? Fakat ben bu isimde bir kumandan tanımıyorum, cephede hiçbir yerde rast gelemedim" demişti. Şimdi bir haftadır meydan-ı muharebedeyim. Başkumandanınızı görmedim nerededir?" dedi ve muharebenin başlangıcında Yunan Hükûmeti'nin Hacı Anesti yerine Anadolu'daki orduların Başkumandanı tayin ettiği ve fakat ilk günden İzmir muhaberesinin kat edilerek emrin elimize geçmesi üzerine vaziyetten haberdar olmayan Trikopis'e Başkumandanlığını tebliğ etti. Bu bedbaht General Başkumandanlık emrini esir olduktan sonra hasım ordusunun muzaffer ve kadir Başkumandanından tebellü ediyordu. Bundan sonra harita üzerinde suret-i hareketlerinin çok yanlış olduğu vesaire hakkında bazı beyanatta bulunduktan sonra istirahat etmelerine müsaade ettiler.

Esir Generaller eğilerek Gazi Hazretlerinin huzurundan çıktılar.

Beş günlük Meydan Muharebesi'nde düşman gurur ve azametini pâk topraklarımızın harareti içinde eriten millî iman karşısında, bundan sonra artık siyah bir gölgeden başka bir şey kalmamıştı. Nefret ve intikamını teskin edemeyerek bir seyl-i huruşan gibi zalim bakıyyet-üs-süyufu önüne katan büyük ordu Marmara ve Akdeniz'e yol almıştı.

Bu seri ve şedit savlet karşısında yekdiğerini kaybeden, müteferrik ve şaşkın kalan ve ne yapacağını bilemiyerek mukavemet etmek ister gibi görünen perakende ve bozgun düşman kıtaatı sıkışıkça çare-i selameti Türk süngüsünün azametli himayesine ilticada arıyordu. Mamafih kuvve-i askeriye ve feyz-i insaniyeden tamamen tecerrüt eden bu kundakçı serseriler en ufak fırsatta tesadüf ettikleri Türk yuvalarını ateşe vermekte ve meydan-ı şehamette kullanamadıkları silahlarını esna-yı firarda masum halka tevcih ederek adi bir serir gibi soymağı ve şehit etmeyi ihmal etmiyorlardı.

7 — Bursa ve İzmir'in İşgali ve Anadolu'dan Düşmanın Kâmil- len Tardı :

Şimalden hareket eden kollarımız 10 Eylül'de Bursa kenarına kadar vardı ve 11 Eylül'de Bursa'ya girdi. Ondan sonra Kocaeli kıtaatıyla müşte-
reken hareket ederek Mudanya'da onbirinci düşman fırkasıyla bir müsta-
kil alayını kamilen esir etti. 26 Ağustos'ta Eskişehir şarkındaki yerlerinden
harekete geçen üçüncü kolordumuzun kıymetli kumandanı Şükrü Naili
Paşa on gün sonra Marmara kıyısında bu düşman grubuna silah kaldırt-
mıştı ve müteakiben Bandırma istikametinde ricat eden düşman, takip
edilerek 17 Eylül'de Kapıdağı şibh-i ceziresinden bunlar da denize
döküldü. Ve 18 Eylül'den itibaren şimal mıntukası kâmilen düşmandan
tathir edilmiş oldu.

Aşağıdan ilerleyen kuvvetlerimiz 8 Eylül'de şu vaziyette idiler:

İkinci ordu; Adalar mıntukasından Akhisar-Soma-Balıkesir istikametin-
de yürüdü.

Birinci ordu; aksam-ı asliyesiyle Turgutlu'ya vasil olmuş ve ileri kıta-
atını Nif-Manisa hattına kadar sürmüştü. Süvari kolordumuz Manisa ve
Menemen mıntukalarında idi. Gece Turgutlu'dan cephe kumandanı İsmet
Paşa Hazretlerinin verdiği talimat dairesinde İzmir'in suret-i işgaline dair
tertibatıyla meşgul olundu. Ve süvari kolordusuna derhal İzmir'e yürüye-
rek katil, ihrak ve yağmaya mahal bırakılmadan şehrin zaptı emir edildiği
gibi İkinci kolordudan teşkil edilen atlı piyade müfrezeleriyle de şarktan
İzmir'in işgali tertibatı alındı. Ve sekizinci fırkası İzmir'de asayiş ve intiza-
mın teminine memur edildi. Birinci kolordu kumandanı İzzettin Paşa İz-
mir kumandanı ve vali-i askerisi tayin olundu.

8 Eylül'de ordu bu tertibatı alırken saat: 10.30 sonra da İzmir Lima-
nı'nda bulunduğu tahmin edilen Fransız Edgar Kiner Kuruvazörü'nün
telsizi vasıtasıyla İzmir General Konsoloslarından İzmir'in teslimi için
müzakerat icrası hakkında mevkii mülakat talebine dair Türkçe ibare ve
Fransız hurufatla yazılmış bir telgraf alındı.

Bu telgrafla Garp Cephesi telsiziyle Ahmetli'de görüşülmek üzere ha-
reket edilmesi ve otomobillerinin beyaz bayrağı hamil olması cevabı veril-
di. Esasen 8 Eylül'de İzmir'in işgali kuvve-i karibeye gelmiş ve 9 Eylül'de
ordu meseleyi bilfiil ikmal eylemiş bulunuyordu.

Kıtaatla beraber ilerleyen Başkumandanlık ve Garp Cephesi karargahı
7 Eylül'de Salihli'de ve 9 Eylül'de Nif'de idi. 9 Eylül sabahı süvari kolor-

dumuz Birinci ve İkinci fırkalarıyla şimalden ve şimal-i şarkiden İzmir'e girerek hükûmet konağında Yunan bayrağını indirip Türk sancağını dalgalandırırken, İzmir'i saran dağlardan seller gibi akan atlı piyadelerimiz de Kadifekale'ye zafer bayrağını dikiyordu.

İşte bugün, Yunan ordusu Anadolu'nun harimine ayak bastığı aynı noktadan denize dökülmüş ve boğulmuş ve milletin, İzmir'in kahbe bir baskınla düşman eline düştüğü gün akıttığı and yaşı dinmiştir.

10 Eylül sabahı Başkumandan, İsmet ve Fevzi paşalar Nif'ten hareketle zevale doğru halkın sevinçli gözyaşları arasında İzmir'e girdiler ve hükûmet konağına indiler.

Karşısında mert ve cesur bir düşman bulamayan ve dünyayı hayrete daldıran süratle ilerleyerek Akdenize dayanan secî ordu ve Türk'ün büyük halaskârı Gazi Mustafa Kemal, o gün nazarlarını Atina'nın bulutlu semasına ve kızıl uskuna dikti. Coşkun ruhuna ceryan vererek atlamak, deryaları yarıp geçmek ihtiyacıyla çarpındı. Yazık ki; bu azim ve heybet karşısında güzel sahillerimize çarpan ve süngülerimizin mehib akisleriyle dalgalanan Akdeniz yol vermemekten mütahassıl yeisle acı acı inledi. Fakat düşmanların Asya İmparatorluğu'nu vücuda getirmek hülyası da onun köpükleri içinde boğulup gitti.

Bundan sonra süvari kolordusu eliyedinci fırka da emrinde olduğu halde Urla şibh-i ceziresindeki düşman enkazını süpürdü. 15 Eylül'den itibaren burada da düşman tek neferi kalmadı. 10 Eylül'de Aydın muntakasından gelen ve vaziyetten bî-haber olan iki serseri düşman alayı da İzmir civarında kısa bir muharebeden sonra kâmilen esir edilmişti.

26 Ağustos, Türk kin ve intikamının taşan dehşeti, 30 Ağustos, Türk mahiyet ve benliğinin kısaca ifadesi idi.

9 Eylül'ün manası da şudur: Türk'ün hakkına tecavüz edenler için her vakit adem mukadderdir.

8 — Muzaffer Ordularımızın Boğaz'a Tevcihi :

Artık Anadolu kurtulmuştu. Fakat muzdarip İstanbul ve Trakya kalmıştı; ordu derhal bu hedeflere tevcih edildi. O sırada Düvel-i itilâfiye Boğazların Anadolu cihetinde mukavemet için tertibat almaya başlamakla beraber işin bundan sonrasını sulhen hal etmek için müzakerat-ı siyasiyeye ibtidar zımnında müracaatlara başladılar. İzmir'e gelen Franklin Bouillon ile İzmir'deki İngiliz Amirali muteaddit temaslar yaptığı gibi bir taraftan da merkez-i hükûmete müracaatta bulunuyorlardı. Puan Kare'nin si-

yaseti altında Paris'te aktedilen konferansta Boğazlar, İstanbul ve Trakya'nın muslihane bir şekilde bize iadesi için evvel emirde yapılacak askeri bir konferans ve bunu müteakip sulh konferansı için verdikleri kararı İstanbul mümessilliği vasıtasıyla Ankara'ya bildirdiler. Bunun üzerine 30 Eylül'de Hariciye Vekâletimiz tarafından bazı kuyut ve şurut ile cevap verildi ve Mudanya müzakeratına başlandı.

9 — Mudanya Müzakeresi ve İstanbul'un Son Fethi :

Mudanya'da Türkiye'yi İsmet Paşa Hazretleri ve Düvel-i mütelifeyi işgal orduları kumandanları General Harington, Şarpi ve Mombelli temsil ediyorlardı.

Yunanlılar da Miralay Palastires ve Sarı Yaniyi murahhas olarak göndermişlerse de bunlar limandaki nakliye gemisinden dışarı çıkarılmamış ve müzakerata iştiraktan mahrum edilmişti. İçtimalar günde iki defa vaki oluyordu.

Senelerdenberi gayri kabil-i tahammül müsibetle inlemiş olan Mudanyalıların o zaman ibraz ettikleri misafirperverlik ve kemal-i sükunetle izhar eyledikleri yüksek vatanperverlik bilhassa kaydedilecek kadar yüksek olmuştı.

Efendiler,

Birgün evveline kadar İstanbul'da bayraklarımızı görmekle muazzeb olan bu müstevliler, iskeleden konferans binasına kadar caddeyi kapayan Türk sancaklarının gölgeleri ve temaları arasında samit bir hayal gibi gidiyorlardı.

Bendeniz; şahsen zaaf ile kuvvetin bariz farklarını burada pek canlı olarak bir daha görmüş ve hissetmiştim. İşgal esnasında İstanbul'da en büyük kumandanlarımızı bile bir itilaf mülazımını eda-yi ihtirama mecbur tutan General Harington'un şimdi arz edeceğim hareketi bu maruzatımı ispata kâfidir:

İlk gün birinci müzakerenin tatil saatinde sahilde üç arkadaş geziniyorduk, karşıdan da Harington'un Erkân-ı Harbiye Reisi geliyordu. Dünün bu mağrur generalini selâmlayıp, selâmlamamak hususunda kısa bir münakaşa geçirdik. O sırada bize yaklaşan General hürmet ve tazimle elini kaldırarak bizi de mukabeleye mecbur etti.

İtilâf Devletleri burada da taallüle başladı ve muntazam donanmalarından vesaireden bahsederek bizi tehdide kalktılar. Halbuki biz bu işe ça-

nk ve kağı ile başladığımız zaman, Avrupalıların donanmasını, ordusunu her şeyini biliyorduk. Şimdi artık Mudanya limanına gelen dört tekne bizi korkutamazdı. Gerek Mudanya'da ve gerekse Lozan'da Garp orduları muzaffer ve kadir kumandanı İsmet Paşa'yı üzenler ve pazarlık siyasetine sapanlar düşünmüyorlardı ki O; galip bir milletin kendi kumandası altında yürüyen, Akdeniz ve Boğazlara dayanarak bir an için tevakkuf eden, muazzam ordularına istinat ediyordu.

Mudanya müzakeratında ihtilâfi mucip mesele İsmet Paşa'nın imzadan bir ay sonra Trakya'nın kâmilten teslim edilmiş olmasını ve daha bu gibi kati mevaddı teklif etmesiydi. İtilâf murahhasları ise siyasi meseleleri görüşmeye salahiyetleri bulunmadığını ve yalnız askerî hususâtı görüşmeye mezun bulduklarını beyan ediyorlardı. Nihayet müzakereyi kat ederek İstanbul'a gittiler. Bunun üzerine İsmet Paşa vaziyeti Başkumandan'a arzettikten sonra hemen ordulara ileri hareket emrini verdi. İşteki ciddiyet katiyet ve tehlikeyi gören generaller ertesi günü tekrar Mudanya'ya geldiler. Nihayet mukavele imzalandı ve tatbikatına geçildi.

Malum-u âlinizdir ki tam dört sene evvel, iktihâm ettiğimiz büyük ızdırapların, gösterdiğimiz yüksek fedakârlıkların son sabahı uyandığımız zaman arz-ı inilti içinde bulmuştuk. Her zerreden acı ve yakıcı ölüm kokuları kucaklamıştı. Biraz sonra maksatlarının tahakkukuna kanaat getiren düşmanlar Mondros kararnamesini uzatarak bizden mutavaat-ı mutlaka talep etmişler, İstanbul'u da işgal etmişlerdi. Hırs ve gaflet içinde yürüyen düşmanlarımız bu hareketleriyle sanki bize; "Türkler, Türkiye bundan sonra bizim için bir Hindistan olacaktır" ihtarını yapıyorlar ve cihan şümül tarihimizi bu suretle siyah bir tül ile kapayabileceklerini zannediyorlardı. Halbuki yaşamak menbainin ölümde olduğunu bilen Türk, o zaman ey hodkâm insanlar bu vatan ve bu millet ölmez diye haykırdı ve hareketine şiddet verdi. Az zamanda her milletin bir gününe bile gıpta ettiği ve her günü büyük bir mana ifade eden Türk İstiklâl Mücahedesi'ni kurdu. En nihayet İstanbul'un istirdadına müsadif olan 6 Ekim işte o tarihin şanlı sayfalarından biridir. 6 Ekim Türk kâbesinde üç yükselen düşman zulüm ve vahşetin sönüğü, süngüsünün karardığı, bayrağının alçaldığı, saraylardaki cinayet yuvalarının ebediyen imha edildiği gündür. Biz İstanbul'a doğum yatağımızdan İslâm âlemine girdiğimiz zaman nebî Muhammed'in burayı fetih edenler hakkındaki işaretini dinlediğimiz gün teveccüh ettik ve takriben beş asırdanberi onun sahibiyiz.

Dört sene evvel zulüm ve vahşet âleminin bu üç mağrur enkazını; Dolmabahçe meydanında yaptıklarından, gaflet ve hatalarından utanan

mücrimler gibi Türk azim ve kudretinin huzurunda toplandılar. Esmer benizleri, derin ve haşyetli bakışları üzerinde Sakarya, Afyon, Dumlupınar harikalarını ifa ederek bir tarih gibi duran Türk askerinin önünde bir mabette bulunur gibi, huşu ile eğildiler ve bayraklarını sancağımızın önünde eğdiler. Nihayet vatan hizmetini senelerce gizli gizli ifaya mecbur tuttukları bu fedakâr İstanbul halkına arz-ı hürmetle veda ederek samit birer hayal halinde gemilerine çekildiler. Artık düşman donanmaları Çanakkale'den sonra bir defa daha, fakat bu defa siyasi bir hezimetle de İstanbul'dan dönüyordu. Orduları, Akdenize dayandığımız gün başlayan manevi bir esareten kurtuluyordu. Fakat ne acı bir şeydir; bu felâket günlerinde onlara hizmet edenler, evlerini dükkanlarını alelacele bayraklarla donatanlar, İstanbul caddeleri üzerinde hatır ve hayale gelmeyen ve her Türk'ün içini sızlatan şımarıklıklarla, hıyanet ve ihanet içinde hareket edenler yine Türk'ün ve Türkiye'nin sinesinde kalıyor, Türk bayrağının azametli gölgesine dönüyordu.

Memleketimizde refah ile ve bir vatandaş hakkını haiz olarak yaşadığımız bu bed tıynet adamların o gün daha ilk saniyede izhar ettikleri nankörlük ve hıyanet unutulmayacaktır. Ve bunu, Türk gençliği zaman zaman hatırlayarak intibahını muhakkak tazeliyecektir.

İşte bu mukavele mucibince İstanbul bu suretle tahlis edildikten sonra boğazlara tevcih edildi ve Trakya'da az zamanda aynı suretle irade ve idare-i milliyemize avdet etmiş oldu.

10 — Bu Muzafferiyetin Temin Ettiği Neticeler:

1 — İkiyüzbin kişilik ve ezher cihet iyi hazırlanmış bir orduyu kahhari bir hezimet ve kati bir mağlubiyete uğratan bu hareket tertip ve idaresindeki maharet ve icrasındaki şiddet ve fedakârlık itibarıyla âlem-i askeri-de tetkike lâyük bir ders olmuş ve ordumuzun kıymet-i askeriyesini binnetice milletimizin yüksekliğini cihana bir daha tanıtmıştır.

2 — Vatanın en zengin aksamı olan Garbî Anadolu'nun, İstanbul ve Trakya'nın istirdadıyla mali ve iktisadi sahada büyük tahavvül husule gelmiştir.

3 — Yunan ordusundan halka ve orduya yarar takriben üç milyon liralık otomobil ve malzemesi, top, tüfek, külliyetli cephaneye, bir hayli eşya, hayvan vesait-i nakliye vesair malzeme iğtinam olunmuştur.

4 — İzmir'in istirdadını müteakip ordunun fazla miktarı terhis edildiğinden memlekete otuz-kırk bin kadarı koyun olmak üzere ceman seksen-

bin res kadar hayvanat, binlerce vesait-i nakliye yüzellibin kadar efrat ve birçok ihtiyat zabiti iade edilerek hayat-ı ziraiye, iktisadiye ve içtimaiyemizin tersii inkişafına muvaffakiyet hasıl olmuş ve bu sayede yevmiye müthiş bir miktara balığ olan ordu masrafının tenkisine imkân hasıl olmuştur.

5 — Dahili ve harici düşmanlık yıkılmış ve bunları ister istemez istiklâlimize, hakk-ı millimize hürmete mecbur kılmıştır.

6 — Sevr muahedenamesini yırttırmış ve yerine Osmanlı İmparatorluğu'nun en kavi zamanlarında bile bir noktasını tadile muvaffak olamadığı uhud-i atika vesaireyi kaldırarak milletlerin hukuk-u mütesaviyesi esas dairesinde, Lozan muahedenamesini yazdırmıştır.

7 — Nimete mukabil her fırsatta izhar-ı küfr ve melanet edenler içinde azim bir ekseriyeti teşkil eden ve Türk tabiiyeti perdesi arkasında en koyu Yunanlı rolü oynayan Rumlardan olsun memleketin tathirini temin etmiştir.

8 — Hilafet ve saltanat hurafesi ebediyen yıkılarak en mütেকâmil ve bize istikbal yolunu en iyi gösterecek, bir şekil idare olan cumhuriyet teessüs etmiş ve inkılâb-ı millî derece-i kemale isal hususunda bilhassa saik ve amil olmuştur.

II — Anadolu'da Yunan Mezalimi :

Bu fecayi o kadar geniş ve mütenneydir ki yalnız bunun için birkaç konferans hassetmek icap eder. Bendeniz burada bunlardan suret-i umumiyede ve yalnız son harekât esnasında bizzat gördüklerimi arz etmekle iktifa edeceğim. Bunun dehşetini anlarnak isteyenler o zaman Garp Cephesi Kumandanlığı'nın bir heyet tarafından tespit ve neşrettirdiği bir, iki, üç nolu mezalim kitaplarını okumalıdırlar.

Yunanlılar, İzmir'e ayak bastıkları dakikadan itibaren önlerinde alemdarları yerli Rumlar ve Ermeniler olduğu halde her türlü esbab-ı tedafüiye ve tahaffuziyeden mahrum olan masum halkı alem kurulalıdan beri teessüs eden mevzuat-ı beşeriye ve diniyeyi çiğneyerek gayri kabil-i tasavvur her türlü zulüm ve tazyiki tatbik ile bu uğurda imhakar bir siyaset takip ettiler. Bu suretle Trakya ve Garbî Anadolu'da vicdanları sızlatacak bir kıyamet kopardılar. Bu tahribata teşkil ettikleri ve zabitleri tarafından sevk ve idare olunan intikam müfrezeleri vasıtasıyla sistem tahtında devam ettiler. Kara bir bela gibi Sakarya'ya kadar Anadolu'nun harimine giren Yunan ordusu, I. ve II. İnönü hezimetlerinden sonra İnönü ile Bur-

sa arasındaki mıntıkayı, Kütahya-Eskişehir muharebesi esnasında bu menatıkı Sakarya'dan Eskişehir-Afyon hattına ricat ederken buraları hemen kamilen denecek derecede yakmış ve eline geçirdiği halka her türlü şenaa-ti yapmıştır. Ağustos 1922 hareketi esnasında ise Afyon'dan İzmir'e ve Eskişehir'den Mudanya ve Bandırma'ya kadar geçtikleri istikametlerdeki köy ve kasabaları evvela yağma ve sonra ihrak etmişlerdir. Bu meyanda Eskişehir, Karacabey, Bandırma, Karamürsel, Yalova, Uşak, Alaşehir, Takmak, Salihli, Ahmetli, Turgutlu, Kasaba, Manisa, Urla hemen kâmilen denecek şekilde yakılmış, Afyonkarahisar ve Bursa ateşe verilmişse de kıtaatımız tarafından kurtarılmıştır. Bundan başka halkın elindeki tek tavuğuna varıncaya kadar bütün hayvanat ve vesaiti gasb ve imha edildiği gibi hasat nihayeti olmak dolayısıyla zavallı köylünün harmanı başına yığıldığı ve bir senelik mahsul mesaisini teşkil eden erzakı kâmilen yakılmış ve sağ kalanlar iki eli koynunda bırakılmıştır. Bu kundakçı palikaryalar meydan-ı şahamette kullanamadıkları süngülerini esna-yı firarda zavallı halkımıza tevcih ederek para para diye âdi bir şerir gibi evvela soymuşlar ve sonra öldürmüşlerdir. Bazı güzel ve genç kadınları saffet-i milliyemizi bozmak maksadıyla ailesinin ağışundan cebren kopararak hayat-ı fuhuşa atmışlar ve askerlerinin aleti zevk ve hevesi yapmışlardır.

Başkumandan Meydan Muharebesi'nin cereyan ettiği 30 Ağustos 1922 günü ikinci ordu karargâhından Dumlupınar'a gelirken Ekret Garp sırtlarında bir ihtiyar köylüye rast geldik. Kendisinden otomobil geçebilecek kestirme bir yol sorduk. Dünün bu mağrur piri bugünün yeis ve ızdırabını gizleyerek bize yol gösterdi. Tam hareket edeceğimiz sırada çok şeyler görmüş olan keskin gözlerinden akan iri yaş taneleri yanık göğsünü ıslatmaya başladı. Fevzi Paşa Hazretleri otomobili durdurdu ve ne için ağladığını sordu. Sevincimden dedi. Paşa, bu ağlayışta sevinçten ziyade ızdırap var; ne oldu deyince; ihtiyar olmayan kaldı mı efendi diye çocuk gibi hıçkırmaya başladı. Olmayan kaldı mı? Bu acı şikâyetin delâlet ve şümülunu takdir edersiniz.

Mudanya müzakeresinden sonra Bursa'dan Ankara'ya dönüyorduk. Gece Ahu dağının üstünde otomobilimiz bozuldu. Tamirle meşgul iken şehirden köyüne giden mehib bir ihtiyara rast geldik; bu adam sevincinden ağlıyor ve "Efendim bundan evvel gündüz bile senelerce evimden çıkamadım. Kendi yurdumda esir gibi yaşadım. Şimdi şu kara gecede tek başıma dağlarda dolaşıyorum. Yurdumun sahibi olduğumu şimdi anlıyorum" diyor ve yapılan mezalimi anlatıyordu.

Uşak'ın işgal edildiği gün şehrin medhalinde şehit edilen bazı Türk kadınları vücutlarından toprağa çakılmış oldukları halde bulunmuştur.

Alaşehir'de kadınları ve erkekleri ayrı ayrı vagonlara doldurarak bombalarla şehit etmişlerdir. Nasılsa civar dağlara kaçıp kurtulabilen çocuk, kadın ve erkeklerin Alaşehir'in istirdadını müteakip bu dağlardan perişan bir surette avdetleri yürekleri parçalıyordu. Bunlar yanan yuvalarının alevleri başında ağlayarak, her aile efradı beyhude bir ümit ile kaybolanlarını arıyordu.

Yunanlılar kaçarken geçtikleri köylerdeki halktan pek çoklarını beraber almışlar ve yollarda bir kısmını şehit edip bırakmışlardı geçtiğimiz yollar şehitlerle dolu idi.

Eğer Yunanlılar bu gibi mezalim ve fecayi yerine muvaffakiyetimizi eşkâl edecek askeri tahribata teşebbüs etselerdi, bu hareketleri icabat-ı harbiyeye tevessül mahiyetinde telakki olunabilirdi.

İşte size elemelerle facialarla dolmuş yüzlerce, binlerce vekayiden bir kaç levha canlandırdım. Bunlar Avrupa'da, Avrupalılar nezdinde medeni geçinen bir milletin vahşet ve cinayetleri.

Efendiler, bu bahsi kaparken maziye irca-ı nazar ederek mühim bir noktaya temas etmek istiyorum : Cihan şümül bir tarih yaşatan Türk milleti asırlardanberi muhtelif milletlerle harp etmiş ve muazzam zaferler yaşamıştır. Tarih sayfaları yoklanırsa görülür ki ordumuzun istila seline kâmil maruz kalan ve boyun eğmeğe mecbur olan her millet daima Türk'ün faziletiyle karşılaşmıştır. Nitekim 1313 Türk-Yunan Harbinde Yunanistan'ın mühim bir kısmını istila ve düşman ordusunu perişan eden ordumuzun mağluplara karşı gösterdiği hüsn-i muamelede bu maruzatımı teyit eden vekayidendir. Halbuki; buna mukabil Yunanlıların öz yurdu-muzda masum halka tatbik ettikleri bu şenaat neyin intikamı ve hangi sebebe matuftur? tayin edemiyorum... İşte her iki milletin seciye ve fazilet farkları, arz ettiğim bu iki hadise ile bir daha tebarüz etmektedir.

Mamafih bu kadar alçalan Yunan ordusunu, kıyamete kadar unutamayacakları o müthiş silleinin altında ve Anadolu'nun hariminde mahvetmek suretiyle intikamımız tamamıyla alınmıştır.

Şu mühim nokta unutulmamalıdır ki bu gibi çirkin ve çılgın tecavüz hisleri muhitimizi sarmış bir canavar gibi daima en zayıf zamanımızı beklemektedir. Binaenaleyh gençliğin en akdem vazifesi, buna imkân bahşetmeyecek bir kudretle istikbale hazırlanmaktadır.

12 — Üç Mühim Kıyas :

Dünya'yı hayrette bırakan ve ölümden ebedi bir hayat yaratan Türk istiklâl mücahedesini, burada böylece biter.

Senin, yalnız azim ve imanına dayanak, bütün cihan-ı husumete karşı geldiğin gün vatanın manzara-i umumiyesi şu levhada gördüğün gibi senin sinende bir yılan gibi asırlarca beslenen saltanat hurafesinin son mirası olan Vahdetin'in, kabul ettiği Sevr idamnamesiyle vatanın alacağı manzara-i umumiye de bu levhadadır.

Yüksek azim ve iradenle, dört senelik mücadele neticesinde memleketin bünyesinde biriken bu lekeleri eritip misak-ı millî hudutlarıyla tahdit ettiğin ve cumhuriyet simasıyla süslediğin tertemiz vatan da bu levhadadır.

Acz ve meskenetle, vahdet, azim ve vatanperverliğin hatt-ı fasıllarını; birincisinin öldürücü tesirlerini, ikincisinin yaratıcı sihir ve ilhamlarını bu üç mühim kıyas ile kolayca anlarız.

Çiğneyip ezdiğimiz o kirli mazi artık geride, çok uzaklardadır. Ne o bize yetişebilir, ne biz ona dönebiliriz. Daima vahdet, tesanüt, azm-i itimat ve teyakkuz ile yürüdükçe ve yeni nesli bu esas dahilinde yetiştirdikçe hür ve tertemiz bu vatanda daima selamet ve saadet görürüz.

13 — Netice :

Hanımlar, efendiler,

Müsaadenizle konferanslarımı kısa bir netice ile bitirmek istiyorum: Tarihin kaydedebildiği ilk andan itibaren vukuatı ve bugün fennin vasıl olabildiği mebdede ile münteha arasındaki hadisatı takip ve tetkik edersek görürüz ki mücadele hilkâtle başlar. Esasen tabiatın, kendisi mücadeledir. İnsanlara gelince içtima-i bir hayat sürüldükçe ve bilhassa milliyetlerine tesahüp eyledikçe cemiyetler ve milletler arasında rekabet ve tezat menfaat daima mevcut ve mahsustur. Fertlerde olduğu gibi milletler arasında da her cemiyetin aynı mahiyet ve vaziyeti bulması mugayir-i tabiattır. Binaenaleyh kavinin, zafın hukukuna doğru yürümesini zaruri kılan mütemadi bir seyyaliyet mevcuttur. Mademki beşerin bu teşkilat içinde yaşamaları tabii ve mecburidir. O halde tab'an kin ve garez, hırs ve menfaat ile daha doğrusu her ferde göre ayrı ayrı yaratılmış olan arzu ve temayülât ile halk edilmiş şahsiyetlerin muhassalası bulunan milletler arasında meşru ve gayrimeşru husul-u maksat için zaman zaman sükûn-u alemleri bozan te-

sadümlerin vukua geleceğini kabul elzemdir. O halde bu emr-i tabii içinde idame-i mevcudiyet ve izale-i mızırata muvaffakiyet için daima hazır bulunmak zarureti vardır. Binaenaleyh harp, milletler için çok kerre gayri kabil-i içtinap bir şey olur. Kendilerini manen ve maddeten o ana hazırlamamış olanlar, bugünkü şekil ve manadaki hukuk ve istiklâlden vazgeçmiş olanlardır. Maddi ve manevi teslihatını ikmal ve ihzar eden milletler ancak vaziyetlerini tanzim ve istikballerini temin edebilirler.

Bir mülkün ihyasına, bir milletin terakki ve temenniyatına maarifi, adaleti, sanayii, ziraati, ticareti vesairesi ne kadar esas ise bu şüabat-ı içtimaiyenin muttariden icray-ı fiil eylemesine ve ahenk-i tam ile mazhar-ı terakki ve küşayişine yegane vasıta da kuva-yı harbiyesidir. Memleketin mevcudiyet-i maddiye ve maneviyesini tekeffül eden bu kuvveti, her an ve zaman her hale karşı sayan-ı itimat ve emin bir hale getirmedikçe diğer yollarda rahatça yürümemize müsaade edilmeyeceğini artık katiyetle kabul etmeliyiz.

Malûmdur ki diğer milletlere nazaran bizim vaziyet-i hususiyemiz vardır.

Türkiye'ye ve Türklüğe hücum eden bu siyaset ceryanlarının menşei, mahiyet ve devamını birinci konferansta İstiklâl Harbi'ne takaddüm eden vaziyet-i siyasiye kısmında mümkün mertebeye izah edebilmeye çalıştım. Mebdeini zuhur-u İslâmdan alan, biz zayıf kaldıkça daima muhâcemesi karşısında bırakacak olan ve zaman zaman mahiyetini değiştirerek karşımıza çıkan bu siyaset "Şark Meselesi"dir.

Daha dün uğradığımız facia-i işgalin mahiyeti de bundan başka bir şey değildi. Bir fikr-i dürbinane ile düşünelim, arzın müntehalarına kadar muhitimizi sesleyelim. Daima taarruz ve tecavüz aksi sedasından başka ne duyarız; tarihi tetkik edelim başka ne görürüz; yarına ait teşrihler yapalım. Başka ne netice çıkarırız. O halde bizim için bir dakikalık ihmal bile caiz değildir.

Dünün Lahey sulh mahkemeleri hangi hadise-i harbin önünü alabilmiştir. Bugünün cemiyet-i akvaminin da ne kadar muvaffak olacağını buradan ve kurulduğundan bugüne kadar geçen hadisat ve tecrübelerden çıkarabiliriz.

Keşke beşeriyet bu imkâna mazhar olsa! Fakat bugünkü görünüşüyle bunlar birer maske ve zayıflar için uyuşturucu bir morfindir. Zaten tabiata karşı gelen tedbirler sahte ve menfi şeylerdir.

Siyasi muvazenelere, kavilerin merhamet ve atıfetine itimaden yaşamakla, kendi azim ve kuvvetine istinat etmenin farklarını biz artık müşahade ve tecrübe ettik. Biri cehalet, zillet, tereddüt ve entrikalarıyla hulasa edilebilen saltanat idaresi, saray Türkiyesi idi diğeri "Türk İstiklâl Mücadelesi devri ve bugünkü millî Türkiye'dir".

Biraz da harice doğru bakalım; koca Çin, esir Hindistan ve diğerleri, neyi ifade eder ve ne hakikat haykırır görüyoruz.

Bilhassa yeni neslin bu mühim hadd-ı fasılı her lahza göz önünde tutması farızadır.

Aşikârdır ki bir milletin mukaddesatı ancak kuvve-i harbiyesinin satvetine, harp kuvvetlerinin, harp vasıtalarının kıymet ve kabiliyeti derecesine bağlıdır. Bu kuvvetin unsur-u aslisi olan maddi ve manevi esasların menbaı ise milletin vicdan ve mefkûresi, kabiliyet ve fedakârlığıdır.

İstikbal harplerinde muvaffakiyet, ancak aynı vesait-i fenniye ile mücehhez olmaya vabestedir. Bizim gibi terekkiyat ve teceddüdatın mad-detten başında bulunan milletlerin bu günden ne kadar çok çalışması lâzım geldiği aşikârdır. Binaenaleyh, şeref ve refah ile hayat sürmeğe namzet olan ve yarının sahipleri olacak gençlik; atıyen hüsrana düşmemek ve diğer şüabat-ı içtimaiyenin selamet ve emniyetle inkişafı için milletin hukuk ve istiklâlini ve memleketin esbab-ı müdafaasını temine kâfi kuvve-i harbiyenin vücudunu candan takdir etmeli ve bu günden nefsinin ezher ci-het o günün fedakârlıklarını iktihama kabiliyetli olarak ihzar eylemelidir.

Bugüne kadar gördüğümüz tecrübe ve felâketler, her birimizin gözümüzün önünden bir panorama halinde geçmeli ve her Türk'ün zihninde daima menkuş olmalı. Irkımızın muttasıf olduğu derin faziletlerin bizi bila şüphe beklemekte olan büyük istikbale isal edeceğine itimat edilmelidir. Bu faziletlerin millî terbiye ile temmiesi şahsi evsaf ve temayülâtımızın bu suretle terbiye intibatı altına alınarak metin ve içtimai bir uzviyet içinde tutulması lâzımdır. Bunlar olmadıkça memleket, zikudret ve muasır cemiyetler arasında hatt-ı hareketini tanzim etmiş bir kül teşkil edecek yerde yekdiğerine karışmamış cüz-ü fertlerden mürekkep bir küme halinde kalmış olur. Millete ve gençlikte vazifeye sadakat hissini canlandırmak, kendisine vatan aşkını ve ateşini sunmak, icabında bu uğurda feday-ı hayat etmek evsafını inkişaf ettirmek en büyük vazifedir. Bunlar ancak mütemadî ve sistem tahtında bir terbiye programıyla kökleşebilir.

Vatana ve cumhuriyete karşı sadakatsiz, imansız, ihatası dar, sırf maddi düşünceli gençlik bir vatan için tehlikelidir. Bu tehlike o vatan düşmanlarına en büyük cüreti verir. Bizim asırlarca kendi kendine muhafaza edilmiş ve cumhuriyetin feyizleriyle tenmiyeye başlamış çok müsait ve gayet kuvvetli millî bir ruhumuz vardır. Bundan başka pek büyük bir meziyet taşıyan şayan-ı imtisal bir ordumuz vardır. Bu iki unsur her şey için kabil-i istinattır.

Teşkilât, hars ve terakkiyat sahalarında, vatanımız en güzel esasları câmidir.

Gençlikte, canlandırıcı, ilham verici, asabiyyet ve hassasiyetini tahrik edecek büyük ve millî mefkûreyi doğurmak ve bunları mütemadiyen beslemek terbiyecilerimizin mukaddes vazifeleridir. Kuvvetli milletler mefkûreli bir gençlikle kaimdir.

Maddiyatperestlik, riyakârlık, uysallık hulasa kölelik ve saltanat devirlerinin çamurları ve pislikleri inkılâp ve cumhuriyet devrinin verdiği hararet ve nur içinde perveriş-yab olan gençlikte tenemmüve imkân bulmamalıdır.

Gençliğe verilecek büyük mefkure; derunî ateşi, vatanperverlik namusunu takviye etmeli ve temeli ruh-u hakikat olan bir seciye yaratmalıdır. Koluna girdiği arkadaşıyla yüz adımlık yeri sekiz on zikzakla kat eden bir gencin terbiyesi muvazenesizdir.

Biz, Türkleri asırlarca öldürmek isteyen zihniyet ve kuvvetleri ebediyen imha etmek, bizi bir daha hürriyet ve saadetten ayırmayacak olan hakikatler yaratmak için doğmuş bir nesil olduğumuzu daima bilmeliyiz.

İstiklâlini kurtaran milletimiz hakikatleri, ihtiyaçları görerek evvela derhal ve en cezri şekilde mazi ile alâkayı kesmek lâzım geldiğini, ölümlerin dirileri idare ettiği zihniyetle yürüyen her şeyi bilârahim yok etmek icap ettiğini bildi ve kati prensipleriyle hemen inkılâbına başladı.

Türk inkılâbının çok kısa zamanda kat ettiği ilk merhale şudur:

Türk vatanında vustaî zihniyetleri ve tesisatı yıkmak, dinî hukuk ve ahkâm ile icra-yı umur ve idame-i hayatı heveskârlarına terk etmek, hilâfeti lağvederek asırlarca taşıdığımız bu lüzumsuz hamuleden vatani kurtarmak, din işlerini dünya işlerinden ayırıp hürriyet, vicdan ve hakimiyet-i milliyeyi tesis etmek oldu. Muasır devlet ve millet, muasır âile teşkilatıyla kaimdir. Bunun için aile hukuku ve teşkilatı değiştirildi. Son kanun-ı me-

deni ile nizam-ı aheng-i umumî muasır bir hale kondu. Cumhuriyet idaresi vatanın ekser aksamında ve bilhassa şarkta dinî ve ananevî nüfuz ile husul bulmuş derebey idareleriyle karşılaştı. Bunlar devlet idaresi ile halk kitlesi arasında her iki tarafı kemiren bir mikrop idi. Halbuki yeni devlet bünyesi üzerinde bu gibi muzır taazzuvların yaşamasına imkân yoktu. Cumhuriyet idaresi bunları da yıkarak yerine millî, kanunî, ahlâkî taazzuvlar kurmaya başladı. İnkılâbımız yalnız bunlarla da kalmadı. İnkılâbı mâdâm-el-hayat kılacak iktisadî, ticarî, sınaî, ziraî yollarda da yürüyor. Bu meyanda en mühimi memleketin her tarafını birbirine emniyet, sürat ve suhuletle bağlayacak olan yol siyasetidir. Yollar, en iyi müdafa, vahdet, emniyet ve refah vasıtasıdır. Türk inkılâbı kendi kendine mütesamih bir programla, milliyet ve terbiye sistemi de çizmiştir.

Nazariyatın ve nazariyatçıların geçilemez dedikleri ummanı ve şahikaları biz azimkâr hamlelerle atıyoruz. Şimdiye kadar tazyiklerle, zulüm ve ihmallerle hapsedilmiş, atalete mahkûm bırakılmış olan cevherimiz, kudretimiz, millî enerjimiz cumhuriyetin verdiği küşayişle esaslarını kurmuş ve daima ileri diye haykırıyor ve ilerletiyor.

Görüyoruz ki yeni Türkiye'nin her tarafı, her şeyi değişmiş ve bütün terakki manialarını izale eden yeni esaslar kurulmuştur. Kökleşmesi için bu değişen her şeyi, mütemadiyen izah ve ifhama, ilmin, hakikatin nurlarıyla tenvir edilmeye muhtaçtır. Mazideki tecrübelerle, istikbalde de vatan ve milletin aynı hatalarla malul kalmaması için intibah ile yürümemiz lazımdır. Bundan sonra her birimize düşen mukaddes vazife bu büyük inkılâbımızın, aziz cumhuriyetimizin muhafazasını ve müdafaasını itman etmektir.

Ey yarının sahibi olan genç kızlar ve genç erkekler! Ben konferanslarımla daha ziyade size faydalı olmak istedim. Vahdet ve imanın, azim ve itimadın neler yarattığını birinci konferansımdan beri beraber konuştuk, beraber tetkik ve tahlil ettik. Birbirimize sarılarak ölünceye kadar aynı ruh ve mana ile yürüyorsunuz. Önünüze düşen genç fikirli yaşlıları ve büyük müşitleri hürmetle takip ediniz. Muhitinizi sarmak isteyen müsit ve muğfil fısıltıları hakaretle itiniz. Size bağışlanan bu hür ve pak vatanda ay ve gün kadar parlak kalınız. Ülkemizin bir ufkundan bir uskuna yıldırım gibi koşun. Türk vatanında yalnız Türklük mefkure ve harsını hakim kılınız. İstiklâl ve mefkûren en büyük aşkın olacak. Mazinin binbir seyyiatından kurtarılmış ve her zerresi babalarınızın ve kardeşlerinizin kanıyla su-

lanmış bu vatanın ve cumhuriyetin size mukaddes bir vedia olduğunu her vakit düşünün. İşte ancak bu suretle vazifemizi yapmış ve yarının sahibi olmağa liyakat kesbetmiş olabilirsiniz.

Maruzatımı bitirirken bizi bu mesut günlere kavuşturan, bize cumhuriyet semasıyla süslenmiş hür ve müstakil bir vatan bahşeden, millet iradesi ilminin en büyük âlimi büyük halaskârımız Gazi Mustafa Kemal'e ve muhterem arkadaşlarına ebedi minnet ve "Türk İstiklâl Mücahedeşi" şehitlerine nihayetsiz hürmetler arz eder, cümlelerinizi şühedamızın huzur-u maneviyetinde bir dakika kıyama davet eylerim.